

RHETORICA CYPRIANI SOARII SOCIETATIS JESU.

EXEMPLIS ILLUSTRATA,

LIBER III.

Sacrosancti
DE

ELOCUTIONE.

Elocutio pars Eloquentiæ potissima, à qua videtur licet nomen accepit, est idoneorum verborum ac Sententiarum ad res inventas & dispositas Accommodatio: Eloqui autem est omnia, quæ mente conceperis, promere, atque ad audientes proferre.

Ut ELOCUTIO sit oratoria, debet esse primò *Latina* sinè vocibus barbaris, dein *numerosa* & *sua-vis*, quod potissimùm à Periodis, & certis pedum combinationibus habetur, de quibus cap. 1. Denique *Ornata*: ornatum verò afferunt tropi, & tam verborum quàm sententiarum figuræ: de his Cap. 2. 3. 4. agetur. Quintum continebit prolusiones oratorias, seu Progymnasmata, in quibus Eloquentiam suam Tyro exercere discet.

70 Sacrosancti

CAPUT I.

DE

PERIODIS.

QUÆSTIO I. Quid est Periodus?

R. Periodus, quam Cicero circuitum & comprehensionem appellat, est, cum ab initio, ad finem usque, quasi in orbem inclusa fertur oratio, donec consistat in singulis perfectisque sententiis. Sive est oratio brevis & numerosa sensum habens oratione perfectum & completum.

Cicero pro lege Man. *Quanquam mihi semper frequens conspectus vester multo iucundissimus, hic autem locus ad agendum amplissimus, ad dicendum ornatissimus est visus, Quirites!* (hic sensus nondum completus) *tamen hoc aditu laudis, qui semper optimo cuique maxime patuit (adhuc pergit in orbem ferri oratio) non mea me voluntas, sed mea vitæ rationes ab ineunte ætate suscepta prohibuerunt.*

QUÆSTIO II. Quas partes habet Periodus?
R. Habet majores & minores. Pars major dicitur membrum: minor incisum. **MEMBRUM** est sensus numeris conclusus, sed à toto corpore abruptus & per se nihil efficiens. Ut in priore exemplo, *quanquam mihi semper frequens conspectus vester multo iucundissimus, hic autem locus ad agendum Amplissimus, ad dicendum Ornatissimus est visus, Quirites!* Habes hic sensum numeris conclusum, ita tamen suspensum, ut ab alio sequente excipi debeat. **INCISUM** est sensus brevior

R H E T O R I C A E.

non expleto numero conclusus. Sæpissimè Pars membri est, justâ magnitudine carens, in quo scilicet aut verbum, aut mensura hexametro versui ferè par desideratur.

Post reditum ad *Quit.* *Qua species Italia? qua celebritas oppidorum? qua forma regionum? qui agri? qua fruges? qua pulchritudo urbis? qua humanitas civium? qua reip. dignitas? qua vestra majestas?* In *Catil.* *Tenentur litera, signa, manus, denique uniuscujusque confessio.*

In *Pison.* *O Scelus! O Pestis! O Labes!*

QUÆSTIO III. Quid est Periodicè, quid membratim, aut incisim dicere?

R. 1. Periodicè dicit, qui frequentibus utitur Periodis; ut *Cicero* in *Exordio pro lege Manil.* & alibi passim.

R. 2. Membratim dicimus, cum in singulis membris insistit oratio.

Pro Rosc. Amer. *Ipsè (Chrylogonus) amplissima pecunie fit Dominus),... Multa palam domum suam aufererat; plura clam de medio removebat & non pauca suis adjutoribus largè effusèque donabat & reliqua constitutâ auctione vendebat, &c.*

R. Incisim dicere, est, incisa nullo inter se nexu conjuncta in oratione frequentare, ut *suprà.* *Qua species Italia? qua celebritas oppidorum? &c.*

Pro Archia. *Hæc studia Adolescentiam alunt & senectutem oblectant; secundaas res ornant; delectant domi; non impediunt foris, pernoctant nobiscum; peregrinantur, rusticantur.*

Periodis orator utitur ferè in exordiis, & cum laudat, delectat, aut res graviores describit, *Membris* potissimum cum narrat, *incisis*, quando contendit, refellit, invehitur.

QUÆSTIO IV. Quotuplex est Periodus?
 R. Prout unum plurave complectitur membra, dicitur Unimembris, Bimembris, Trimembris, Quadrimembris, &c. vide exempla Tullii.

UNIMEMBRIS.

Pro M. Marc. *Tantam enim mansuetudinem, tam inusitatam inauditamq; clementiam, tantum in summa potestate rerum omnium modum, tam denique incredibilem sapientiam ac pene divinam tacitus nullo modo prætere possum.*

In Catil. 3. *Remp. Quirites, vitamq; omnium vestrum, bona, fortunas, conjuges liberosque vestros, atque hoc domicilium Clarissimi imperu, fortunatissimam pulcherrimamque urbem hodiernâ die, Deorum immortalium summo erga vos amore, consiliis periculisq; meis ex flamma atque ferro, ac penè ex faucibus fati ereptam & vobis conservatam ac restitutam videtis.*

BIMEMBRIS.

Pro domo. *Cum multa divinitus, Pontifices! à majoribus nostris inventa atque instituta sunt, tum nihil præclarior, quam quod vos eisdem & religionibus Deorum immortalium & summe Reip. præesse voluerunt.*

I. de Orat. *Qui locus quietis & tranquillitatis plenissimus fore videbatur, in eo maxime molestiarum & turbulentissima tempestates extiterunt.*

TRIMEMBRIS.

Pro Quinct. *Si veritate Amicitia, fide Societas, pietate propinquitas colitur, necesse est, iste, qui amicum, socium, affinem famam & fortunis spoliare conatus est, vanum se & perfidiosum & impium esse fateatur.*

Post Red. *Etsi homini nihil est magis optandum, quam prospera, æquabilis perpetuâq; fortuna, secundo vitæ sine ulla offensione cursu, tamen si mihi tranquilla & pacata omnia fuissent, incredibili quadam & penè divinâ Latitiæ voluptate caruisssem.*

QUADRIMEMBRIS.

Pro L. Muræ. *Quæ precatus sum à diis immortalibus, judices, more institutõque majorum illo die, quo auspicato comitiis Centuriatis L. Muranam Consulem renunciavi: ut ea res mihi Magistratuiq; meo, populo, plebiq; Rom. bene atque feliciter eveniret, eadem precor ab iisdem diis immortalibus, ob ejusdem hominis consulatum unâ cum salute obtinendum.*

Pro Cæcin. *Si quantum in agris locisq; desertis audacia potest, tantum in foro atque in iudiciis impudentia valeret; non minùs in causa cederet A. Cæcinna Sexti Ebutii impudentiæ, quàm tum in vi faciendâ cessit audaciæ.*

QUÆSTIO V. In quo potissimùm venustas Periodi consistit?

R. I. In numero. Numerus seu numerosa Ora-

io in suavi quadam syllabarum tum brevium tum longarum mixtura concentuque consistit, qui aures demulceat, atque in animum influat. Unde etiam auditu potius, quam præceptis discitur. Removenda tamen à periodo est 1. omnis consonantium asperitas; ut, *Xerxis exercitus*: 2. earundem syllabarum repetitio, ut: *invisè visè mihi literæ*, &c. 3. Aspera vocalium collisio: Ut: *ex aperta arca accepit*. 4. Plurium monosyllaborum conjunctio; v. g. *Ne hoc sic facias*.

EXEMPLUM NUMEROSÆ ORATIONIS.

Cicero in Antonium. *Te miror, Antoni! quorum facta imitère, eorum exitus non perhorrescere*: Peribit numerus & numerosa oratio, si hunc in modum efferas; *Antoni! te miror non perhorrescere exitus eorum, quorum imitère facta*.

Itaque neque numerosa esse, ut poëma, neque extra numerum, ut sermo vulgi, debet oratio, ait Tullius in oratore ad Brutum: Ubi cum hanc suam sententiam laudâisset; *Patris dictum sapiens remeritas filii comprobavit*, subjicit: ordinem immuta, *Patris dictum sapiens comprobavit filii temeritas*, jam nihil erit.

R. 2. In Clausulis, id est, in certis pedibus metricis Periodum claudentibus.

Ejusmodi pedes sunt Dichoreus, ut; *comprobantur*. Creticus cum Dichoreo, *gloriam contulisti*.

Duo Dichorei, *per triennium dederunt*.

Dochimus, *perhorrescere*. aliiq;

C L A U S U L Æ T U L L I A N Æ.

Reipublica præesse voluerunt.

Nullo modo præterire possum.

Magnitudini beneficiorum id tribuendum puto.

Familiam penè ab interitu vindicasti.

Quasi signum aliquod sustulisti.

Timendum fuisse senserunt.

Præter te, mederi nemo potest.

Intolerabiles haberi solent.

Summo reipublica tempore videtur.

De tuis laudibus conticescet.

Eorum exitus non perhorrescere.

Restitutam puto, &c.

His similibusq; clausulis si aures assuefiant, difficile non erit, periodos cum venustate absolvere. Cavendum tamen imprimis, ne sententiæ frequentius eodem modo iisdemve pedibus claudantur.

QUÆSTIO VI. Quibus particulis membra Periodi aptè connectantur?

R. Sequentibus. Talis, qualis. Adeò, ut. Eò major, quò. Tantum, quantum. Non minùs, quàm. Quod, id. Non ut, sed ut. Cùm, tùm. Quamquam, tamen. Non solùm, sed etiam. Ità, ut. Quemadmodum, sic. &c.

E X E M P L A C I C E R O N I S.

Pro Cæcinnâ. Si quantum, in agris locisque desertis audacia potest, tantum in foro atque in iudicis impudentia valeret; non minùs in causa cederet Cæcinnâ Ebutii impudentiæ, quàm in vi faciendâ æssit audacia.

LIBER III.

In Verrem. Quod erat optandum maximè, iudices! id non humano consilio, sed prope divinitus datum atque oblatum vobis summo reip. tempore videtur.

Huis ego causæ accessi, non ut invidiam augerem ordinis, sed ut infamiam communi succurrerem.

Pro domo. Cùm multa divinitus Pontifices! à majoribus nostris inventa atque instituta sunt, tum nihil præclarior, quàm quòd vos eosdem & religionibus Deorum immortalium, & summa reip. præesse voluerunt.

Pro lege Manil. Quanquam mihi semper frequens conspectus vester multo jucundissimus, &c. tamen, &c. ut supra.

QUÆSTIO VII. Fierine potest ex eadem periodo Unimembri, servatis ferè iisdem verbis, Periodus Bimembris, Trimembris, Quadrimembris? R. Potest: Vide Schema, & imitare.

UNIMEMBRIS.

Nihil in rebus prosperis, nihil in adversis amici benevolentiam est utilius.

BIMEMBRIS.

Cùm nihil in rebus prosperis adversisque, amici benevolentiam sit utilius, quis illam rebus omnibus humanis facile anteponendam non arbitretur?

TRIMEMBRIS.

Cùm ea sit veri sinceri que amici natura & indoles, ut res secundas lætiores, adversas Leviores faciat; quis tot inter ac tantas hujus vitæ varietates, sine amici benevolentia, vivere se posse arbitretur?

QUA-

QUADRIMEMBRIS.

Cum ea sit veri sincerique amici natura & indoles, ut res secundas lætiores, adversas leviores faciat; eritne aliquis tam parum amicus sui, tam parum cupidus tranquillitatis ac pacis, ut tot inter ac tantas hujus vitæ varietates sine amici benevolentia, vivere se posse arbitretur? Vide Lejay.

QUÆSTIO VIII. Quibus modis amplificatur Periodus? R. Variis modis, inter quos faciliores sunt sequentes:

I. Per Synonyma & Epitheta illustria.

Cicero post reditum. *Quæ tanta potest existere ubertas ingenii; quæ tanta dicendi copia, quod tam divinum atque incredibile genus orationis, quo quisquam possit vestra in nos universa pro merita non dicam complecti orando, sed per censuræ numerando?*

Pro Marcello. *Domuisti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes.*

II. Per varias ejusdem rei descriptiones seu definitiones.

Cicero pro Milone. *Vidimus templum Sanctitatis, caput urbis, aram Sociorum, portum omnium gentium, sedem ab universo populo concessam uni ordini, inflammari, excindi, funestari. Id est, vidimus curiam incendi.*

III. Per auxesin & verba magis magisque significantia.

Cicero in Verrem. *Non enim furem, sed raptorem, non adulterum, sed expugnatorem pudicitie, non sacrilegum, sed hostem Sacrorum religionumque.*

non sicarium, sed crudelem carnificem civium sociorumque, in vestrum iudicium adduximus.

IV. Per partium enumerationem.

Cicero in Catilinam. *Quid mali aut sceleris fingi aut excogitari potest, quod ille non conceperit? quis tota Italia veneficus, quis Latro, quis Sicarius, quis parricida, quis ganeo, quis Nepos, quis Sicarius, quis corruptor juventutis, quis corruptus, quis perditus, qui se cum Catilina non familiarissime vixisse fateatur?*

V. Per adjuncta & circumstantias rei, quae sequenti versu continentur: *Quis? Quid? Ubi? quibus auxiliis? Cur? Quomodo? Quando?* De quibus plura L. 1. ubi de amplificatione, quae fit per locos Rhetoricos.

QUAESTIO IX. Quibus particulis Periodus cum periodo connectitur?

R. Sequentibus. *Ac primò quidem: deinde. Enimverò. Nequeverò. Nam. Etenim. Itaque. Quodsi. Quin etiam. Adde, quòd. Accedit & illud. Quid? quòd &. Atque ego quidem. Quoniam verò.* Et similes: quas potissimum in exordiis à Cicerone usurpatas reperies.

QUAESTIO X. Quomodo Ciceronis periodos imitabimur?

R. Etsi studio & conatu facilius, quam praeceptis id addisces, juverit tamen nobiliores quasdam Ciceronis periodos memoriâ tenere, easque saepius apud te repetere, ut oratorio numero paulatim assuescas & facilitatem aliquam imitandi acquiras.

Deinde

Deinde numerum ac dispositionem periodi Ciceronianæ serva, eamq; alii materiæ aut sententiæ applica. Vide exempla ad imitationem Ciceronis exacta.

P E R I O D U S C I C E R O N I A N A.

Si quantum in agris lolisque desertis audacia potest, tantum in foro atque in judiciis impudentia valeres. &c. ut supra.

I M I T A T I O.

Si quantam in expugnandis hostibus fortitudinem Alexander Magnus præ se tulit; tantam in privata vitæ consuetudine moderationem animi exhibuisset; non minùs principibus viris ad exemplum proponeretur ejus moderatio, quàm ad imitandum proponi solet ejus fortitudo.

P E R I O D U S C I C E R O N I A N A.

Si fuit in republica tempus ullum, cum extorquere arma posset è manibus iratorum civium boni civis auctoritas & oratio; tum profectò fuit, cum patrocinium pacis exclusum est, aut errore hominum, aut timore. Id est, tempore belli plurimùm valuit boni civis auctoritas.

I M I T A T I O.

S E N T E N T I A.

Nunquam virtus probatur meliùs, quàm in adversis.

Si est in vita tempus ullum, cum probari possit viri fortis magnanimitas atque constantia, tum profectò est, cum fortunæ reflantis æstum experitur

tur, aut inimicorum injuriâ, aut amicorum infidelitate.

ALIA SENTENTIA.

Nullum est tempus virtuti aptius, quàm Adoleſcentia.

Si eſt in vita tempus ullum, cùm inſtitui facilè poſſunt ad virtutem hominum animi; tum profe- ctò eſt, cùm ætas flexilis ac cerea moderatoris manum non abnuvit, aut pravitate cordis, aut mo- rum corruptelâ.

PERIODUS CICERONIANA.

Cùm multa divinitus, Pontifices, à majoribus noſtris inventa atque inſtituta ſunt, tum nihil præclarius, quàm quòd vos eodem & religionibus Deo- rum immortalium & ſumma reip. præſſe voluerunt; ut Clariffimi cives remp. bene gerendo, Religiones interpretando, rempublicam conſervarent

IMITATIO.

SENTENTIA.

Sapienter conſtituta ſunt virtuti præmia, & ſup- plicia ſcleri.

Cùm multa in omni rep. laudabiliter inventa, felicitèrque inſtituta ſint, tum nihil præclariùs, quàm quòd virtuti præmia, ſupplicia ſcleri pro- ponerentur: Ut boni mercedis exſpectatione, mali pœnarum metu in officio continerentur.

ALIA SENTENTIA.

In largiendis honoribus non tam nobilitatis, quàm virtutis habenda eſt ratio.

Cum

Cùm ad tuendam Imperii Romani dignitatem plenæ singulari prudentiâ leges à reip. moderato-ribus constitutæ sunt, tum illa certè præstantissi- ma, quòd in largiendis honoribus non tam generis, quàm virtutis haberetur ratio: Ut nobiles viri re- pulsæ meriti, ignobiles gloriæ desiderio ad magna quæque accenderentur. Lejay.

CAPUT II.

DE TROPIS.

TRopus est verbi vel sermonis à propria signi- catione in alienam cum virtute mutatio. Ut cùm dicimus, *latus segetes*: Verbum *latus* ab ho- mine ad segetes transfertur.

Sunt autem tropi numero undecim: in uno ver- bo septem: videlicet Metaphora, Synecdoche, Metonymia, Antonomasia, Catachresis, Metale- psis, Onomatopœia. In pluribus, quatuor: Alle- goria, (cui addi potest Ironia) Periphrasis, Hy- perbaton, & Hyperbole.

ARTICULUS I.

DE METAPHORA.

Questio I. Quid est Metaphora?

R. Metaphora, latinè translatio, est, cùm ver- bum, propter similitudinem transfertur ad rem si- gnificandam, quam propriè non significat, ut, si de
homine

homine irato, propter similitudinem, quam habet cum igne, dicas, *ardet irâ.*

Utimur autem verbo translato, vel quia proprium deest; ut, *gemmant vites, homo durus & asper.*

Vel quia translatum est significantius: ut, *in-
oensus irâ, inflammatus cupiditate, lapsus errore.*

Vel quia decentius & ornatius: ut, *lumen orationis, flumen eloquentia.*

Causa, cur delectemur verbis translatis, five Metaphoris, quamvis adsint propria, est, quod translatio sit similitudo ad unum verbum contracta: similitudine autem mirificè capiuntur animi. Differunt tamen similitudo & Metaphora, quod illa unum alteri compareret; ut, *furis adistar Leonis*; hæc pro re ipsa ponat, ut, *furit Leo truculentus*, pro homine.

Questio 2. Quotuplex est Metaphora?
R. Quadruplex.

I. Cùm ab animali ad animal fit translatio: ut, *dicis, hominem latrare, rudere, ogganire.*

II. Cùm inanima pro inanimis sumuntur: ut, *concentu virtutum nihil est suavius: ad clavum recip. sedet: amicitia vinculo ligamur.*

III. Cùm pro rebus animatis inanima: ut, *duo fulmina belli, Scipiades: stipes est, immota rupes est.*

IV. Cùm animata pro inanimis, ut, *accipiens sonitum saxi de vertice Pastor.* Vertex enim de hominis summa parte propriè dicitur. Tale est, *ingunt tonitrua, reboant tormenta, &c.*

Mira

Mira sublimitas in Metaphoris est , quando rebus vitâ & sensu carentibus animos & actus dâmus. Cicero : *Quid tuus ille districtus in acie pharsalica gladius agebat ? cuius latus ille tuncropebat ? Qui sensus erat armorum tuorum ?*

Questio 3. Quæ maximè vitanda sunt in metaphora ?

R. 1. Ne sit humilis. Ut, *saxea verruca*, pro Saxo.

2. Ne sit audacior , quàm res postulat , ut , *tempestas commessationis* , pro immoderato convivio ; *gristonitru* , pro clamore. Quod si vereâre ne paulò durior translatio esse videatur , mitigatur non nihil audacia , dicendo : *liceat sic loqui ; ut ità dicam*. Propè. *Quasi*. Ità Cic. *Mortuo catone pupillum* , *ut ità dicam* , *relictum esse senatum*.

3. Ne longè simile petatur : ut , *syrtis Patrimonii* , *charybdis bonorum*. Potiùs scopulum patrimonii & voraginem bonorum dixerim ; cum hæc notiora sint istis.

4. Fugienda est dissimilitudo : Unde non dic cum Ennio , *cali ingentes fornices*.

5. Non sit frequens & immodicus metaphoræ usus , qui orationem potiùs obscuret , quàm illustret.

6. Non omnia , quæ poëtis conceduntur , oratori concessa sunt. Orator non dicat , *aves pennis remigare*.

Nota bene : Ad Metaphoram pertinent symbola , emblemata , & cætera id genus : Quæ ne tyrones initio detineant , vitum est peculiari capite post figuras distinguere ,

ARTICULUS II.

DE

SYNECDOCHE.

Synecdoche, latinè intellectio, est tropus, quo unum ex altero intelligitur. Fieri id octo modis potest.

I. Si ponatur Pars pro toto; ut *puppis* pro navi; *micra* pro ense; *tectum* pro domo. Tunc enim ex parte intelligitur totum.

II. Si ponatur totum pro parte. Virg. *Fontemque ignemque ferebant*, id est, partem aquæ ex fonte Virg. *Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim*, id est: Parthi aquam bibent ex Arari, Germani ex Tigri.

III. Si unus pro pluribus. Ut, *hostis habet muros: Romanus pro alio victor. Miles Casareus Turcarum exercitum fudit.*

IV. Si plures pro uno. Ut, *oratores visi sumus. Nos Dei gratiâ, &c.*

V. Si ponatur genus pro specie; seu nomen generale pro speciali. Ut, *ales* pro Aquila. *Bellua* pro Leone.

VI. Si species pro genere. Ut, *fus sabellicus, vinum creticum, marmor parium*, pro quovis alio sue, vino & marmore.

VII. Si materia, ex qua facta est res, ponatur pro ipsa re. Ut, *ferrum* pro gladio, *aurum & argentum* pro pecunia.

VIII. Si

VIII. Si ponantur antecedentia pro consequentibus. Virgilius. *Albescere calum incipit, id est, fit dies.* Item, *aratra referunt suspensa iuvenco, id est, ingruit meridies, aut etiam nox.*

ARTICULUS III.

D E

METONYMIA.

Metonymia, seu transnominatio, est tropus, in quo ponitur vel causa pro effectu, quod fit, cum author vel inventor rei, pro re ipsa ponitur; ut, *legi Platonem*, id est, ejus libros; *Dona laborat Cereris*; id est panis seu frumentum, cujus inventrix dicitur Ceres; Ita *Mars* pro bello; *Bacchus* pro vino; *Vulcanus* pro igne ponitur.

Vel effectus pro causa, ut cum *scelus comprehensum* dicimus, pro scelerato: Cum *mæstum timorem, tristem senectutem, pallidam mortem* appellamus.

Vel continens pro contento, ut, *Roma* pro Romanis, *seculum felix*; pro hominibus istius seculi.

Vel possessor pro re possessa. Virg. *Fam proximus ardet Ucalegon*, id est, ejus Domus.

Vel signum pro re, ut, *fascis*, pro magistratu; *toga* pro pace; *sagum* pro bello.

ARTICULUS IV.

DE

ANTONOMASIA, & ONOMATOPOEIA.

Antonomasia, latinè pronomination, est tropus, qui ponit aliud, pro nomine. Ut, *Everfor Carthaginis*, pro Scipione: *Romana Eloquentia Princeps*, pro Cicerone. *Regius Vates* pro Davide. *Doctor Mellifluus* pro Bernardo. *Sapiens* pro Sotomone. *Philosophus* pro Aristotele.

Quod si talia non pro ipso nomine posueris, sed nomini addideris, Antonomasia non est, sed Epitheton. Ut: *Magnum illud Africalumen Augustinus*.

Onomatopœia est fictio nominis, ad rem significatam, quâdam soni similitudine accedentis. Ut *mugitus, sibilus, murmur, vagitus, &c.*

ARTICULUS V.

DE

CATACHRESI, & METALEPSI.

Catachresis est, cum verbo simili vel propinquo utimur pro certo & proprio. Ut, cum dicimus, *vires hominis breves; longum consilium; gravis oratio; equum edificant*. Differt à metaphora, quod sit audacior, licet non sit impudens.

Meta-

Metalepsis sive transumptio est tropus, qui ex alio in aliud veluti viam præstat: ut, post aliquos menses, hyemes, soles; id est, post aliquot annos aut dies. Nam ex messe intelligitur autumnus, ex autumno annus; ex sole dies.

Virgilius. *Post aliquot, mea regna videns mirabor, aristas.* Id est, post aliquot annos.

Tropus rarissimus & maximè improprius est.

ARTICULUS VI.

D E

ALLEGORIA.

Allegoria latinè inversio, tropus est, qui aliud verbis, aliud sensu ostendit. Dici potest continuata metaphora: Metaphora enim unico fit verbo, Allegoria pluribus. Unde ubi de homine simplice dixeris, *ovis est*, habes metaphoram; Dic, *ovem rapaci lupo commisisti*, & allegoriam feceris.

EXEMPLA ALLEGORIARUM EX CICERONE.

Miror, querorque, quoniam hominem ut à perfundare alterum verbis velle; ut etiam navem perforet, in qua ipse naviget.

Tu cum in hoc ulcere unguis existeres, nonne fuit eò major adhibenda medicina, que malum sanare posset?

Quod conceptum resp. periculum paravit, consilio discutiatur & comprimatur.

¶

Responde

Respondit, si quod esset in suas fortunas incendium excitatum, id se non aquam, sed ruinam restincturum.

Quod fretum, quem Euripum tot motus: tantas, tam varias habere putatis agitationes fluctuum, quantas perturbationes & quantos aestus habet ratio comitiorum? Dies intermissus unus, aut nox interposita, saepe perturbat omnia, & totam opinionem parva nonnunquam commutat aura rumoris.

Neque tam fui timidus, ut, qui in maximis turbinibus ac fluctibus, reipublice navem gubernassem, salvamque in portu collocassem, frontis tuae nubeculam aut collega tui contaminatum spiritum perhorrescerem: Alios ego vidi ventos, alias prospexi animo procellas, alius tempestatibus non cessi.

Noli tam esse injustus, ut cum tui fontes vel inimicis tuis pateant, nostros rivulos etiam amicis praeterclusos esse oportere.

Periculum residebit & erit inclusum penitus in venis atque in visceribus reip.

Ruere illa non possunt, ut haec non eodem labefacta, a motu concidant.

Ceteras tempestates & procellas, in illis duntaxat fluctibus concionum, semper Miloni putavi esse subeundas.

In his aliisque Tullii Allegoriis vides, translata verbis simplicibus & propriis misceri oportere, ne allegoria in obscurum aenigma transeat.

Cavendum etiam, ne, ubi ab aqua ceperis, in igne defluas; ut, si diceres, magnis invidia fluctibus conflagravi.

ARTICULUS VII.

D E
I R O N I A .

Ironia, quam illusionem vocant, est, cum non solum aliud sentu, aliud verbis, sed etiam contrarium ostenditur. Ut, *O praeclarum custodem ovium, ut ajunt, lupum!*

Facile advertitur, oratorem ironice & illusorie loqui, vel ex ipso pronunciandi modo, vel ex disconvenientia verborum cum re vel cum persona, de qua fit sermo.

Sicut autem ironia cum pluribus verbis constar, refertur ad Allegoriam; ita ad metaphoram, si uno: ut, si de homine deformi dicas; *O Narcisse!*

ARTICULUS VIII.

D E
P E R I P H R A S I & H Y P E R B A T O .

Periphrasis est, cum pluribus verbis id, quod uno aut paucioribus dici potest, explicatur. Ut, *ille, à quo vitam accepisti, id est, Pater. Virg. Tempus erat, quo prima quies mortalibus agris incipit. Id est, erat nox.*

Frequentissime hoc tropo utuntur Poëtae atque
B 3 impri-

Imprimis ad explicandum tempus, locum, &c. Orator verò si, quæ brevius dici poterant, sinè ornatu fusiùs deduxerit, *Perisologia*, id est, superflua loquacitas, dicitur.

Hyperbaton est tropus, qui, cum decore, verborum perturbat ordinem. Ut, *mecum, tecum, quibus de rebus.*

Poëtæ etiam syllabarum divisionem faciunt, ut *quò-te-cunque feres: Septem-subjecta-trioni.*

ARTICULUS IX.

DE

HYPERBOLE.

Hyperbole est tropus, quo res supra veritatem augetur aut minuitur. Ut, *facies nive candidior, homo ventis celerior, homo triobolatis, vix ossibus hærens.*

Cicero frequentissimè Hyperbolas adhibet tam in laudem, quàm vituperium. Tales sunt pro lege Manil. *In his locis Pompejum sicut aliquem non ex hac urbe missum, sed de celo delapsum intuentur.*

Ibid. *Extremâ pueritiâ miles fuit summi imperatoris: Sæpius cum hoste confligit, quàm quisquam eum inimico concertavit: plura bella gessit, quàm ceteri legerunt, &c.*

Pro Marco Marcel. *Nullius tantum est flumen genii, nulla dicendi aut scribendi tanta vis, tantæque copia, quæ non dicam exornare, sed enarrare Cæsaris res tuas gestas possit.*

Ibid

Ibid. Vereor, ut hoc, quod dicam, non perinde intelligi auditu possit, atque ego ipse cogitans sentio: ipsam victoriam vicisse videris, cum ea ipsa, que illa erat adeptam, victis remisisti.

Pro domo. Ille gurges avaritie, hehluatus reip. sanguinem, ad calum extruxit villam visceribus erarii.

In Antonium. Que charybdis tam vorax? Charybdim dico, que si fuit, fuit animal unum: Oceanus medius fidius vix videtur tot res tam dissipatas, tam distantibus in locis positas tam cito absorbere potuisse.

Pro Milone. Non potest dici satis, ne cogitari quidem, quantum in illo sceleris, quantum exitii lateat.

Pro Cornædo. Faciem considerate. Nonne ipsum caput, & supercilia illa penitus abrasa olere malitiam, & clamitare calliditatem videntur? Nonne ab imis unguibus usque ad verticem summum, ex fraude, fallacia, mendacis constare totus videtur? Qui idcirco capite & superciliis semper est rasus, ne nullum quidem pilum viri boni habere videatur.

CAPUT III.

D E

FIGURIS VERBORUM.

Figura est conformatio quedam orationis, remota à communi & primùm se offerente ratione, sive, est ornatus quidam sermonis supra vulgarem loquendi modum.

Alia est verborum, alia sententiarum. Figura verborum consistit in verbis; sententiarum, in sententiis. Fiunt autem figuræ verborum tribus modis; nimirum adjectione, detractione, & vocum similitudine.

ARTICULUS I.

DE

FIGURIS VERBORUM PER ADJECTIONEM.

Figuræ, quæ per adjectionem vocum fiunt, sunt sequentes: Repetitio, conversio, complexio, tractuctio, synonymia, polyptoton, polysyndeton, gradatio.

Questio I. Quid est repetitio?

R. Est, cum ab eodem verbo sæpius ducitur oratio.

In Catil. *Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non videam planeque sentiam.*

Pro Quinct. *Quid hæc amentia, quid hæc festinatio, quid hæc maturitas tanta significat? non vim? non scelus? non latrocinium? non denique omnia potius, quam jus, quam officium, quam pudorem?*

Ad Heren. *Quem populus Romanus, quem Senatus, quem omnium existimatio damnavit, eum vos sententiis vestris absolvetis?*

Phil. 2. *Accusa senatum; accusa Equestrem ordinem, qui cum senatu copulatus fuit; accusa omnes ordines; &c.*

Catil.

Catil. 1. Nihilne te nocturnum praesidium palatii ?
 nihil urbis vigiliae ? nihil timor populi ? nihil con-
 sensus bonorum omnium ? nihil hic munitissimus ha-
 bendi senatus locus ? nihil horum ora vultusque move-
 runt ?

Imitare. Nihilne te, sceleratum caput ! suprema
 majestas Numinis ? nihil tribunal judicis ? nihil jac-
 tura caelorum ? nihil inferorum aeterni cruciatus atque
 tormenta moverunt ?

Questio 2. Quid conversio ? R. Est, cum in idem
 verbum saepius conjicitur oratio.

Philip. 2. Doletis tres exercitus populi Rom. in-
 terfectos ? interfecit Antonius : Desideratis clarissi-
 mos cives ? eos vobis eripuit Antonius : auctoritas
 hujus Ordinis afflictata est ? afflixit Antonius.

Imitare. Doletis eversa esse templa ? Evertit he-
 resis : lugetis sacra majorum monumenta suis spo-
 liata esse ornamentis ? spoliavit heresis : Sacerdotes
 crudelissime trucidatos ? trucidavit heresis.

In Vatin. Atque illud etiam audire a te cupio,
 quare, cum ego legem de ambitu tulerim ? sine vi tu-
 lerim ; salvis auspiciis tulerim, salva lege alia & fusia
 tulerim, talem esse legem non putes ?

Ad Heren. Ex quo tempore concordia de civitate
 sublata est ; fides sublata est, amicitia sublata est,
 resp. sublata est.

Questio 3. Quid complexio ? Est, quae repe-
 titionem & conversionem complectitur.

Ad Heren. Qui sunt, qui foedera ruperunt ? Car-

thaginenses : qui sunt , qui crudele bellum in Italia gesserunt? Carthaginenses : qui sunt , qui postulans sibi ignosci? Carthaginenses.

Imitare. *Vis* , O Christiane! frenare libidinem , ora: vis hostem pudicitiae superare? ora: vis temperantia coronam referre? ora.

Pro lege Agra. *Quis legem tulit?* Nullus: quis majorem populi partem suffragiis prevavit? Nullus: quis comitiis praefuit? idem Nullus.

Questio 4. Quid conduplicatio? *q.* Est verborum geminatio; quae fit, vel statim initio, vel post aliquam interjectionem; vel in fine. ut,

In Catil. *Vivis*, & vivis non ad deponendam sed ad confirmandam audaciam.

In Anton. *Bona*, miserum me! consumptis enim lacrymis tamen infixus animo haeret dolor; bona, inquam Pompeji Magni acerbissime voci subjecta sunt praconis.

Ad Heren. *Nunc etiam audes in horum conspectum venire?* proditor patriae! proditor, inquam, patriae! venire audes in horum conspectum?

In Verrem. *Multi* & graves dolores inventi parentibus; & propinquis multi.

Pro M. Marcello. *Vidimus tuam victoriam praetiorum exitu terminatam*; gladium vaginam vacuum in urbe non vidimus.

Quatuor hae figurae miram vim urgendi habent. At complexio, cum statim in sensus incurrat, rarior esse debet; Repetitionis autem usus frequentior permittitur.

Questio 5. Quid Traductio? R. Est ejusdem verbi crebrius positi quædam distinctio. Ut, *cur eam rem tam studiosè curas, quæ multas tibi dabit curas?*

Amari jucundum est, si curetur, ne quid infit amari. Divitias sine divitum esse; tu verò virtutem præfer divitiis. Cicero ad Heren.

Questio 6. Quid Polyptoton? R. Est casuum aut temporum commutatio: cum scilicet idem verbum in alio casu aut tempore, aut etiam genere ponitur.

Pro Flacco. *Civis civem à civibus, communi humanitatis jure & misericordiâ, deprecor.*

Ad Heren. *Eum tu hominem appellas, qui, si fuisset homo, nunquam tam crudeliter vitam hominis petiisset.*

Pro Archia. *Pleni sunt omnes libri, plena sapientum voces, plena exemplorum vetustas.*

Item, *vide rivos sanguinis à te profusi, si tamen id intrepidus videre potes, quod bellua sine horrore non videret.*

Questio 7. Quid Synonymia? R. Est, cum verba idem significantia congregantur.

In Catil. *Abiit, excessit, erupit, evasit. Illum redire non sinam, non feram, non patiar.*

Interdum etiam sensus idem facientes coacervantur.

In Catil. *Tandem aliquando furentem audaciâ, scelus anhelantem, pestem senatui nefariè molientem ex urbe vel ejecimus vel omisimus.*

In Anton. Tu illam domum ingredi ausus es? Tu illud sanctissimum limen intrare? tu illarum adium Diis penatibus os illud impertunissimum ostendere?

In Pison. Ego te non vecordem, non furiosum, non mente captum, non tragico illo Oreste aut Athamante dementiorem putem?

Et miserum te, si non intelligis, hac literis mandari, hoc memoria prodi, hujus rei ne posteritatem quidem omnium seculorum unquam immemorem fore.

Hæc figura ut ornet orationem, non oneret, sic usurpanda est, ut levioribus succedant voces graviores; quibus crescat oratio.

Questio 8. Quid Polysyndeton? R. Est sermo conjunctionibus abundans.

Ad Heren. Et inimico proderas, & amicum laedas, & tibi ipsi non consulebas.

Virgil... Lectumque Larumque.

Armamque Amiclenamque Carum, Cressamque Pharetram.

Tæque, cuique similes, tibi que charos & aspernor & averfor & execror; nec timeo minas, quas jactas, nec terrent me pericula, que denuntias. Cicero.

Questio 9. Quid Gradatio? R. Est figura, quæ repetit, quæ dicta sunt, & priusquam ad aliud descendat, in prioribus resistit.

Ad Herenn. Africano virtutem industria, virtus gloriam, gloria amulos comparavit.

Pro Rosc. Amer. In urbe luxuries creatur; ex luxuria existat avaritia necesse est; ex avaritia erumpit audacia; inde omnia scelera ac maleficia gignuntur.

Pro Milone. *Neque verò se populo solum, sed etiam senatui commisit: nec senatui modo, sed publicis presidis & armis: neque his tantum, sed etiam ejus potestati, cui senatus totam remp. commisit.*

Aliud. Quantum in recta juventutis institutione momentum esse positum arbitramur, cum per juventutem integræ simul familiæ excolantur; in familiis civitates; in civitatibus Provinciæ; in provinciis universa regna?

Notat. Quintilianus L. 9. C. 3, hanc figuram, cum affectatam artem sapiat, rariùs usurpandam esse.

ARTICULUS II.

D. E

FIGURIS VERBORUM PER DETRACTIONEM.

Ejusmodi sunt Synecdoche, dissolutio, adjunctio, Disjunctio & Synœciosis.

Questio 1. Quid Synecdoche? *æ.* Est, cum verbum subtractum satis ex cæteris intelligitur: Ut; *hic tumultuari famuli, lugere ancilla, merere filii, conjux misera lamentari.* Subaudi, *cœpit* vel *cœperunt*.

Cicero ad Brut. *Sermo nullus, scilicet nisi de te: subintellige, habetur.* Cælius in Antonium: *stupere gaudio græcus.* Supple, *cœpit* Virg. *Sed vos qui tandem? subaudi, estis.*

Hæc

Hæc figura in narrationibus frequentissima, dif-
fertque ab Apolopesi. quòd in hac minùs certum
sit verbum, quod tacetur.

Questio 2. Quid Dissolutio? R. Est, cum demptis
conjunctionibus dissolutè plura dicuntur.

In Catil. *Abiit, excessit, erupit, evasit.*

Pro Archia. *Hæc studia Adolescentiam alunt,
senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis
perfugium ac solatium præbent, delectant domi, non
impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinan-
tur, rusticantur.*

Ibid. *Homerum Colophonii suum esse civem dicunt;
Salamini repetunt; Smyrnei suum esse confirmant.*

Dissolutio opponitur Polysyndero; illa concita-
tionem, hæc graviolem orationem facit.

Questio 3. Quid Adjunctio? R. Est figura, in
qua ad unum idemq; verbum plures senten-
tiæ referuntur.

Pro M. Marc. *Nihil sibi ex ista laude centurio,
nihil præfectus, nihil cohors, nihil turma decerpit.*

Pro Quinct. *Vicit pudorem libido, timorem au-
dacia, rationem amentia.*

Pro lege Man. *Non eum avaritia ab instituto cur-
su ad prædam revocavit; non libido ad voluptatem,
non amentia ad delectationem, non nobilitas urbis
ad cognitionem, non denique libertas ipsa ad que-
tem.*

Pro Rosc. Amer. *Quid tam commune quàm spi-
ritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus,
litus ejectis?*

Questio 4.

Questio 4. Quid est Disjunctio? R. Est figura priori contraria, (atque idem perspicuitatis gratiâ hic traditur) cum eorum, de quibus dicimus, unumquodque certo clauditur verbo.

Pro Archia. *Hæc studia Adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas resonant, &c. ut supra.*

Ibid. *Ità vivo, iudices! ut ab illis nullo me unquam tempore aut commodum aut otium meum abstraxerit, aut voluptas avocârit, aut denique somnus retardârit.*

Questio 5. Quid Synzeiosis? R. Est figura, quæ duas res diversas uno eodemq; verbo colligat.

Ut, *tam deest avaro, quod habet, quàm quod non habet.*

Item, *peffima res est, & nimia servitus & nimia libertas.*

Item, *te pratore, siculi milites palmarum stirpibus; pradoves siculo frumento alebantur. Cicero.*

ARTICULUS III.

D E

FIGURIS VERBORUM PER SIMILITUDINEM VOCUM.

Tales sunt octo: Anominatio, similiter cadens, similiter desinens, compar sive Isocolon, Antirheton seu contrapositum, commutatio, correctio, dubitatio.

Questio 1.

Questio 1. Quid Annominatio seu paronomasia?
 R. Est, cum paululum immutata verba at-
 que doflexa in oratione ponuntur.

Philip. 3. *Magister ejus ex oratore arator factus est.*

Harnsp. Resp. *Non modo vincere, sed vincere eum oporteret.*

In Catil. *De hujus urbis atque adeo orbis exitio cogitant.*

Pro Cluent. *In hac calamitosa fama quasi in aliqua perniciosissima flamma.*

Tum iste vir optimus, opimum dicere volebam,
 Et non exigo, ut immortalis legationi, immorare,
 Cum lectum petis, de letho cogita. Quæ no-
 cent, docent.

Delectat hæc figura & ferit, si in loco ahibeatur.

Questio 2. Quid similiter cadens?
 R. Est, cum in eadem constructione ver-
 borum, duo vel plura iisdem casibus efferuntur.

Pro Marcel. *Soleo sæpe ante oculos ponere, & cre-
 bris usurpare sermonibus, omnes nostrorum Imperato-
 rum res gestas cum tuis nec contentionum magnitu-
 dine, nec numero prætorum, nec varietate regionum
 nec dissimilitudine bellorum posse conferri.*

Pro Roscio Amer. *Quid tam commune, quam
 Spiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus,
 littus ejectis?*

In Verrem. *Est idem Verres, qui fuit semper, ut
 ad audendum projectus, sic paratus ad audiendum.*

Questio 3. Quid similiter desinens? R. Est dua-
 rum vel plurium sententiarum similis exitus,
 similis

similis exitus, sive in casus aut tempora, sive aliter terminentur v. g. ejusdem non est & facere fortiter, & vivere turpiter.

Pro lege Manil. *Itaque non sum predicaturus, quantas res ille domi forisque gesserit; ut ejus voluntatibus non modò cives semper assenserint, socii obtemperarint, hostes obedierint, sed etiam venti tempestatesque obsecundarint.*

Ibid. *Tantum bellum Cneius Pompeius extremâ hyeme apparavit, ineunte vere suscepit, mediâ astate confecit.*

Non modò ad salutem ejus extinguendam, sed etiam ad gloriam per tales viros infringendam.

Questio 4. Quid est Compar sive Isocolon?

R. Est, cum membra orationis pari ferè numero syllabarum constant. Ut:

Gere morem parenti, pare cognatis, obsequere amicis, obtempera legibus.

Pro Cluent. *Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.*

In Catilin. *Abiit, excessit, erupit, evasit. Item, extremâ hyeme apparavit, ineunte vere suscepit, mediâ astate confecit.*

Ubi adverte, plures figuras iisdem posse verbis contineri.

Questio 5. Quid Antitheton, sive contrapositum?

R. Est, cum singula singulis, vel bina binis opponuntur.

In Catil. *Ex hac parte pudor pugnat, illinc petulantia: hinc pudicitia, illinc stuprum: hinc honestas, illinc turpitude.*

In Verrem. *Conferte hanc pacem cum isto bello, hujus*

pratoris Adventum cum illius Imperatoris victoria,
hujus cohortem impuram cum illius exercitum invicto.

Pro Milone. Est enim haec non scripta, sed nata
lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, ve-
rum ex natura ipsa arripimus, hausimus, expressi-
mus: ad quam non docti, sed facti, non instructi, sed
imbuti sumus.

Questio 6. Quid Commutatio?

Re. Est, cum duae sententiae inter se discre-
pantes ita effertur, ut ex priora proveniat poste-
rior contraria.

In Verrem. Laborant, non ut per te alium, sed ut
per aliquem te ipsum ulciscantur.

Pro Quinct. Multum commemorari de se, cum
posset perdere, pepernisse, quam cum parcere potuis-
set, perdidisse.

Item. Non ut edam, vivo, sed ut vivam, edo.

Questio 7. Quid Correctio?

Re. Est figura, qua orator dictum verbum cor-
rigit, vel aliud ejus loco substituit.

Pro Caelio. O stulticiam! stulticiamne dicam, an im-
pudentiam singularem?

Pro Rosc. Am. Quae convivia istius modi domos
domus haec habenda est potius, quam officina nequitiae.

Questio 8. Quid dubitatio?

Re. Est, cum quaerere videtur orator, utrum de
duobus potius, aut quid de pluribus potissimum dicat?

Pro Quinct. Quo te nomine appellenas? impro-
bissimum? improbilissimum reperiebare? fraudulentum?
jam id quidem arrogas tibi? Praeclarum putas: auda-
cem? cupidum? perfidiosum? vulgaria? obsoleta sunt.

In Verrem. Venio nunc ad istum, quemadmodum

ipse

ipse appellat, *studium*; ut amici eius, *morbum* *Sin-*
faniam; ut siculi, *latrocinium*; ego, quo nomine ap-
pellam, *nescio*.

Scipio ad Milites. *Apud vos quemadmodum lo-*
quar, nec consilium nec ratio suppeditat, quos nec
quo nomine appellare debeam, scio. Cives? qui à
patria vestra descivistis: milites? qui Imperium
auspiciumque abnuistis: Sacratos? Religionem ru-
pistis: hostes? corpora, ora, vestitum, habitum ci-
vium agnosco; facta, dicta, consilia, animos hostium
video. *Lipinus L. 8. decade. 3.*

C A P U T I V.

D E

FIGURIS SENTENTIARUM.

Sententiarum figura est exornatio, quæ non in
verbis, sed in ipsis rebus quandam dignitatem,
& quidem majorem habet.

Quo genere quia excelluit Demosthenes, idcir-
co oratorum Princeps est judicatus.

Sunt autem sententiarum figuræ sequentes vi-
ginti quinque.

I N T E R R O G A T I O.

Est figura, quoties non sciscitandi gratiâ, sed
instandi, indignandi, aliisque de causis in-
terrogamus.

Pro Roscio. *Stipulatus es: ubi? quo die? quo tem-*
pore? quo presente? quis spondisse me dicit?

In Pisonem. *Quid ego illorum dierum epulas, quid*
cum tuis sordidissimis gregibus intemperantissimas
perpotationes predicem? quis te illis diebus sobriam?

quis agentem aliquid, quod esset libero dignum? quis denique in publico vidit?

In Catil. Quousque abutere, Catilina! patientiam nostram? quamdiu nos etiam furor iste tuus eludet? &c.

Pro lege Manil. Virtuti Cneii Pompei quae potest par oratio inveniri? quod nomen unquam in orbe terrarum clarius fuit? cuius res gestae pares?

R E S P O N S I O.

Est, cum aliquid interroganti, aliquid, quod sit utilius, responderetur, aut augendi aut minuendi causa.

Ut, an fustibus vapulasti? & innocens quidem. Hominem occidisti? imò latronem & parricidam.

M U S U B J E C T I O.

Est cum orator vel interrogat seipsum, & respondet sibi, vel cum alium interrogavit, non expectat responsum.

Pro Ligario. Apud quem igitur hoc dico? nempe apud eum, qui cum sciret, tamen me, antequam videret, reip. reddidit.

Pro lege Manil. Quid tam novum, quam Adolescentulum privatum exercitum difficili reip. tempore conficere? confecit: huic praesse? praefuit: rem optime ductu suo gerere? gessit.

De Arusp. Resp. Tu meam domum religiosam facere potuisti? ecquam mente? quam invaseras: quam manu? quam disturbaras: quam voce? quam incendi jusseras: quam lege? quam in illa tua quidem impunitate scripseras.

A N T E O C C U P A T I O.

Est figura, quâ orator occupat & solvit id, quod obijci posset.

Pro Cælio. *Dicet aliquis: hæc est igitur tua disciplina? sic tu instituis Adolescentes? ob hanc causam tibi hunc puerum parens commendavit & tradidit, ut in amore & voluptatibus Adolescentiam collocaret? Ego, iudices! si quis hoc animi robore atque hac indole virtutis ac continentie fuit, ut respueret omnes voluptates.... hunc meâ sententiâ divinis quibusdam bonis instructum atque ornatum puto.*

Divin. in Verrem. *Si quis vestrum aut eorum, quæ adsunt, fortè miratur, me, qui tot annos in causis iudicis que publicis ita versatus sim, ut defenderim multos, læserim neminem; subito mutatâ voluntate ad accusandum descendisse; is, si mei consilii causam rationemque cognoverit, unâ & id, quod facio, probabit, & in hac causa profectò neminem preponendum esse mihi actorem putabit.*

Formulæ hujus figuræ apud Tullium leguntur sequentes: *Forsitan quæretis; Fortè dicet quis. Etiam dicere audebis. Sed quæ audio, dissimulare non possum: Reprehendo igitur? minime verò: neque enim ego, &c.*

C O R R E C T I O.

Est, quæ tollit sententiam aliquam, eamque aliâ, quæ magis idonea videtur, emendat & corrigit.

Pro Lig. *Quaro, quid facturi fuissetis? quanquam quid facturi fueritis, non dubitem, cum videam, quid feceritis.*

Philip. 3. *Cajus Caesar Adolescens, penè potius puer, firmissimum exercitum comparavit; patrimonium effudit: quanquam non sumus nisi eo verbo, quo decuit, non enim effudit, sed in salute reip. collocavit.*

Philip. 2. *Hæc ut colligeres, homo amentissime! tot dies in villa declamasti: quanquam tu quidem, ut familiarissimi dicitant, viri exhalandi, non ingenio eausa declamitas.*

Pro lege Manil. *Quàm multas existimaris Insulas esse desertas? quàm multas aut metu desertas aut à prædonibus captas urbes? sed quid ego longinqua commemoro? &c.*

DUBITATIO.

ESt, cum querit Orator, unde incipiendam aut definendam; quid omnino aut quid potissimum dicendum.

Pro Roscio. *Quid primum querar, aut unde potissimum exordiar? aut quod, aut à quibus auxilium petam? Deorumne immortalium? populine Romani? vestramne, qui potestatem summam habetis, hoc tempore fidem implorem?*

Pro Cluent. *Equidem quod ad me attinet, quò me vortam, nescio: negem illam rem, agitatam in concionibus, jactatam in judiciis, commemoratam in Senatu? evellam ex animis hominum tantam opinionem? tam penitus insitam? tam vetustam? non est nostri ingenii: vestri auxilium est, iudices!*

COM-

C O M M U N I C A T I O.

Est, cum aut ipsos adversarios consultaus, vel cum iudicibus deliberamus.

Pro Rabirio. Tu denique, Labiene? quid faceres tali in re ac tempore? quam eandem auctoritatem, quam vocem, cuius sectans sequi, cuius potissimum imperio parere velles?

In Verrem. Nunc ego vos consulo, iudices! quid mihi faciendum puteris: id enim consilium mihi profectum dabis, quod ego et mihi necessario capiendum intelligo.

Pro Caccin. Quæro, si te hodie domum tuam redeuntem coacti homines, & armati non modo limine teoque eduum tuarum sed primo aditu vestibuloque prohibuerint, quid acturus sis? monet te amicus L. Calphurnius, ut idem dicas, quod ipse antea dixit, injuria-
rum.

P R O S O P O P O E I A.

Est personarum ficta inductio, quâ & vivorum & mortuorum sermones credibiliter introducimus.

In Catilin. Patria tua tecum, Catilina! sic agit & quodammodo tacita loquitur: nullum jam tot annos facinus extitit, nisi per te; nullum flagitium sine te.

In Verrem. Sicilia tota, si unâ voce loqueretur, sic diceret: quod auri, quod argenti, quod ornamentorum in eis urbibus, sedibus, delubris fuit, id mihi tu eripuisti, atque abstulisti.

In Antonium. Quod si nunc ille Brutus revivis-

cat, & hic ante vestros pedes adsit, nonne hac uteretur oratione: ego reges eieci; vos tyrannos introducis: ego libertatem, quæ non erat, peperit; vos partam servare non vultis.

Pro Balbo. Existat ergo ille vir parumper cogitatione vestrà, quoniam re non potest, ut conspiciatis eum mentibus, quem oculis non potestis, an non ita loquetur, &c.

APOSTROPHE.

Est a versus à iudice sermo: quando scilicet orator sermonem suum, ad Deum, superos, &c. ad res etiam inanimatas convertit.

Pro Domo. O Diu immortales! vos enim hæc audire cupio: impius hic vestra sacra curat? vestrum numen horret? res omnes humanas vestra religione contineri putat?

Pro Milone. Vos, vos appello, fortissimi viri! qui multum pro rep. sanguinem fudistis: vos in viri & civis invicti periculo appello, centuriones vosque milites! vobis non modo inspectantibus, sed etiam armatis hæc tanta virtus ex hac urbe expelletur? exterminabitur? ejicietur?

Pro Balbo. O nationes! urbes! populi! Reges! terrarum archæ! testes Eneii Pompeii non solum virtutis in bello, sed etiam Religionis in Pace! vos, muta regiones! imploro, & sola terrarum ultimarum! vos maria! portus! Insule! littora! quæ enim ora, quæ sedes, quis locus, in quo non extent hujus cum fortitudinis, tum etiam humanitatis impressa vestigia?

HYPOTYPOSIS.

Est proposita quædam forma rerum, ità expressa verbis, ut cerni potius videatur quàm audiri.

In Catilin. *Videor mihi hanc urbem videre lucem orbis terrarum atque arcem omnium gentium, subito uno incendio concidentem: cerno animo sepultam patriam, miseros atque insepultos acervos civium. versatur mihi ante oculos aspectus Cethegi & furor in vestra cade bacchantis.*

Philip. 2. *Personabant omnia vocibus ebriorum; natabant pavimenta vino; madebant parietes; ingenui pueri cum meritoriis, scorta inter matres familias versabantur.*

In Verrem. *Procedit iste repente de prætorio, inflammatus scelere, furore, crudelitate. In forum venit: navarchos vocari jubet: Statim occurrunt: iste hominibus miseris innocentibusque injici catenas imperat: implorare illi fidem populi Rom. & quare id faceret, rogare: fit clamor & admiratio Populi, tantam esse in homine impudentiam.*

In Verrem. *Hæc cum maximè loqueretur, sex lictores circumstant validissimi, & ad pulsandos verberandosque exercitatissimi: cedunt acerrimè virgis. Eorum unus, converso bacillo, oculos misero tundere vehementissimè cœpit: itaque ille, cum sanguis os occupasset, concidit.*

APOSIOPEISIS.

Est præcisio seu interruptio sermonis, ad affectum iræ, sollicitudinis, &c. ostendendum.

Virgil. *Quos ego: Sed mores præstat compone-
re fluctus.*

Ad Herenn. *Tu, qui nuper aliena domus: non
assim dicere, ne, cum te digna dixeris, esse indigna di-
xisse videar.*

Ad Atticam. *Ille vero: sed stomachari desinamus.*

ETHOPOEIA.

Est imitatio vitæ ac morum alienorum.

Post red. in Sen. *Processit, (Gabinius) quâ au-
toritate vir? vini, somni, stupri plenus: madente
comâ, composito capillo, gravibus oculis, fluentibus
buccis, pressâ voce & remulentiâ.*

In Rullum. *Truculentius se gerebat, quàm ce-
teri: jam alio vultu, alio vocis sono, alio incessu es-
se meditabatur: vestitus obsolete, corpore inculto &
horrido, capillatior quàm antè, barbâque majore, ut
oculis & aspectu denunciare vim tribunitiâ, &
militari reip. videretur.*

Pro Sextio. *Facilius facta eorum occurrent men-
tibus vestris, si ora ipsa oculis proposueritis. Alter
unguentis affluens, calamistratâ comâ; alter, O Dni
boni! quàm totus incedebat! quàm truculentus! quàm
terribili aspectu! unum aliquem te ex barbatis illis,
exemplum Imperii veteris, imaginem antiquitatis,
columnen reip. diceris intueri. Quid de supercilio
dicam? quod tunc hominibus non supercilium, sed
reip. pignus dicebatur; tanta erat gravitas in oculo,
tanta frontis contractio, ut illo supercilio respublica,
tanquam Atlante celum, niti videretur.*

E M P H A S I S.

Est, cum plus significatur, quam dicimus, vel, cum ex dicto aliquid latens eruitur.

Virgilius de Cyclope, *faciitq; per antrum immensum*, quo prodigiosa corporis magnitudo significatur: & milites ex equo Trojano prodeuntes describens ait: *Demissum lapsi per funem*, ut intelligatur equi altitudo.

Juvenalis de Mathone: *Lætica Mathonis plena ipso*. Inde moles vasti corporis eruitur.

S U S T E N T A T I O.

Est figura, quâ diu suspenduntur auditorum animi, atque aliquid deinde inexpectatum subjungitur.

Martialis in Lupercum.

Quod convivaris sine me tam sepe, Luperce!

Inveni, noccam qua ratione tibi.

Irascar: licet usque voces, mittasque rogesque:

Quid facies? inquis: quid faciam? veniam.

IN Verrem. *Fassu ejus homines comprehensi, causa dicta, damnati sunt. Quid deinde? quid cense-
tis? furtum fortasse aut prædam expectatis aliquam?
nolite usquequaque eadem querere: in metu belli,
furandi locus quis potest esse? . . . . . expectate facinus
quam vultis improbum, vincam tamen expectatio-
nem vestram: illi nomine sceleris conjurationis dam-
nati, ad supplisiam traducti, ad palum alligati, re-
pentè multis hominum millibus inspectantibus, soluti
sunt & Domino redditi.*

In Antonium. *Quid putem? contemptumne me non video nec in vita, nec in gratia, nec in rebus gestis, quod despiciere possit Antonius. An in senatu facillimè de me detrahi posse credidit? hic ordo clarissimis civibus bene gesta reip. testimonium, mihi uni conservata dedit. An decertare mecum voluit contentione dicendi? hoc quidem beneficium est: quid enim plenius, quid uberius mihi, quàm pro me & contra Antonium dicere? illud profecto est, non existimavit sui similibus probari posse, se esse hostem patriæ, nisi mihi esset inimicus.*

PRÆTERITIO.

Est, cùm dicimus nos præterire, aut non scire, aut nolle dicere id, quod maximè dicimus.

In Rullum. *Non queror diminutionem vectigalium, non flagitium hujus jactura atque damni: prætermitto illa, quæ nemo est quin gravissimè & verissimè conqueri possit: De periculo salutis ac libertate loquor.*

In Vatinium. *Illud tenebrosissimum tempus incunctis atatis tuæ patiar latere; licet impune parietes in Adolescentia perfoderis, vicinos compilâris, matrem verberâris: habeat hoc premium tua indignitas, ut Adolescentiæ turpitudine obscuritate & sordibus tuis obtegatur. At, &c.*

Pro Sextio. *Possum multa dicere de ejus liberalitate, de domesticis officiis, de tribunatu militari, de Provinciali, de in eo Magistratu abstinentia: sed mihi ante oculos obversatur reip. dignitas, quæ me ad sese rapit, & minora hæc relinquere hortatur.*

In Verrem. *Nihil ille à me de pueritia sua flagitiis audiet; nihil ex illa impura adolescentia sua; omnia prateribo, quæ mihi dictu turpia videbuntur: neque solùm, quid istum audire, sed etiam quid me deceat dicere, considerabo.*

Pro Cluen. *Mitto injuriam illam; mitto nefarias nuptias; mitto expulsam matrimonio filiam: nihil de ejus cupiditate queror, &c.*

LICENTIA.

Est, cùm apud eos, quos vereri debet orator, tamen aliquid licentiùs dicit, quod minimè offendit.

Pro Ligario. *Vide, quàm non reformidem. Quantum potero, voce contendam, ut hoc Populus Rom. exaudiat: suscepto bello, Cesar, ad ea arma profectus sum, quæ erant suscepta contra te, &c.*

Pro Sylla. *Attende jam, Torquate! quàm ego non defugiam auctoritatem consulatùs tui: maximà voce, ut omnes exaudire possint, dico semperque dicans: Adeste animis, qui adestis corporibus, erigite mentes aurèsque vestras, & me de invidiosis rebus, ut ille putat, dicentem attendite. Ego consul, &c.*

Pro Domo. *Rempublicam (disrumpatur licet ista furia, atque audiat hac ex me, quoniam lacecessit) bis servavi.*

Philip. 8. *Vos, Patres conscripti! grave dictu est, sed dicendum tamen, vos inquam, Sulpitium vità privastis.*

Pro Milone. *An verò Judices! soli ignoratis? vos hospites in hac urbe versamini? vestre peregrinantur*

aures, neque in hoc pervagato civitatis sermone versantur? quas ille leges (s leges nominanda sunt, ac non faces urbis & pestes reip,) fuerit impositurus nobis omnibus, &c.

CONCESSIO.

Est, cum aliquid etiam iniquum, causae fiducia videmur concedere.

In Clodium. Excitate, excitare eum, si potestis, ab inferis, frangetis impetum vivi, cuius vix sustinetis furias sepulti?

In Verrem. Verum esto: eripe hereditatem propinquis, da palestris: praedare in bonis alienis, nominis civitatis: verte leges, testamenta, voluntates mortuorum, sacra vivorum: num etiam Heracium privari bonis oportuit?

Pro Ligario. Habes igitur, Tubero! confitentem reum, sed tamen ita confitentem, se in ea parte fuisse, quae te, Tubero! quam virum omni laude dignissimum Patrem tuum. Itaque prius de delicto vestro fateamini necesse est, quam Ligarii ullam culpam reprehendatis.

PARENTHESIS.

Est declinatio brevis a proposito, cum medius aliquis sensus intervenit.

In Antonium. At etiam ausus es (quid est autem, quod tu non audeas?) dicere, clium Capitolinum, me consule, plenum servorum armatorum fuisse.

Item. O miserum! sive illa tibi nota non sunt (nihil enim boni nostri); sive sunt, qui apud tales viros tam impudenter loquere.

Ibid. *Cujus est, non dicam audacia [cupit enim se audacem dici] sed quod maxime vult, stultitia?*

In Verrem. *Sed video, quid agat (neque enim agit occultissime) proponit inania mihi nobilitatis, hoc est, arrogantibus hominibus nomina.*

IRONIA.

Est totius voluntatis fictio; quando scilicet orator non uno aut paucis tantum verbis, ut fit in Ironia, quæ tropus est, sed totis sententiis ostendit se illusorie loqui, & aliter, quam sentiat.

Pro Ligario. *Novum crimen, Cai Caesar! Quæ anare hunc diem inauditum propinquus meus Q. Tubero ad te detulit, Quintum Ligarium in Africa fuisse. Itaque, quò me vertam, nescio, &c.*

Pro Milone. *Clodii mortem æquo animo ferre neque potest: Lugens senatus, amaret equestris ordo, tota civitas confecta sermo est; squalent municipia, affliguntur Coloniae, agri denique ipsi tantum Beneficium, tantum singularem, tantum mansuetum civem desiderant. Hæc Ironice omnia.*

In Pisonem Triumphum contemptorem.

Non est integrum Cneio Pompejo, consilio jam uti tuo: erravit enim; non gustavit istam tuam Philosophiam: Ter jam homo Stultus Triumphavit. Crasse! pudet me tui; quid est, quò Confecto per te formidolosissimo bello coronam illam lauream tibi decerni tantopere volueris? Sevili! Metelle! Curio! Africane! cur non Hunc audistis tam doctum hominem, tam eruditum,

Prius-

Prusquam in istum errorem induceremini?

O stultos Camillos! Fabricios! Scipiones!

Marcellos! O amentem Paullum! Rusticum!

Marium! nullius consilii Patres horum amborum

Consulum, qui triumpharunt: sed quoniam

Præterita mutare non possumus, quid cessat

Hic homulus, ex Argilla & luto factus Epicureus

Dare hæc præclara præcepta sapientiæ?

IMITATIO.

Ironia in Religiosa vita Vituperatores.

AUdiamus callidos istos è caupona Philosophos, non tam verbis, quàm ructibus Religiosæ vitæ rationem explodentes. Ajunt vile hoc esse vitæ genus & abjectum, naturæque repugnans, quod hominem naturâ liberum, & sui juris, arbitrio mancipet alieno, perpetuòque velut addictum carceri non omni solùm voluptate privet, ac vitæ commodis; sed etiam inertî labore conficiat, vigiliis jejuniisque frangat, irrogatis atque etiam susceptis sponte pœnis crudelissimè torqueat, penèque adigat ad violentam sibi mortem inferendam.

O gravem argutamque Philosophiam! Quàm doleo, præclari Doctores, quòd tam subtilem maturiùs non exprompseritis sapientiam, priusquam innumerabiles viri fœminæque omnium conditionum & ætatum contemptissimam istam vivendi conditionem amplecterentur. Neque enim integrum est magnis Ecclesiæ Doctoribus, Basilio, Gregorio, Hieronymo, Chrysostomo, & Augustino consiliis

filii jam tui vestris. Errârunt illi, non gustârunt hanc vestram Philosophiam: hanc enim imprudentes & inconsultissimi homines austerioris ignobilisque vitæ rationem tenuerunt. Bruno Parisiensis Academiae lumen, pudet me tui; quid est, quod relicto celeberrimæ urbis splendore, confectisque studiis, præruptarum in viarumque rupium horrendas solitudines petiisti? Antoni, Benedicte, Dominice, cur non hos audistis tam doctos homines, tam eruditos, tam præstantes, priusquam in istum errorem induceremini? O stulti Epiphani, Damasceni, Hilariones, Cœlestini & Eucherii! ô amentem Franciscum & Ignatium! ô nullius consilii Albertum, Thomam, Bonaventuram, Ludovicum, qui aspernati voluptatum illecebras, & perniciofa rerum fluxarum blandimenta, ad religiosa claustra convolârunt, amplexaturi Christi crucem! Sed quoniam præterita mutare non possumus, quid cessant inanes homuli hæc præclara præcepta dare sapientiæ, adolescentibus innumeris, qui de hoc in eundo vitæ genere dies noctesque cogitant? *Candid.*

D I S T R I B U T I O.

Est, cum aliquid in partes plures distribuitur. Quarum unicuique, subinde ratio sua subiungitur.

Pro lege Manil. Ego enim sic existimo, in summo Imperatore quatuor has res inesse oportere: scientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem. Quis igitur hoc homine scientior unquam aut fuit, aut esse debuit? quis, &c. Vide, orat. N. 18.

In Pisonem. Senatus odit te; quod eum tu facere jure concedis: Videre equites Romani non possunt; quo ex ordine vir praestantissimus Lalius, te consulente, est relegatus: Plebs Romana perditum cupit, in cuius tu infamiam, ea, qua per latrones & per servos de me egeras, contulisti. Italia cuncta execratur, cuius idem tu superbissime decreta & preces repudiasti.

Pro Marcel. Hujus gloria, Caesar! quam paulo ante adeptus es, socium habes neminem: Nihil sibi ex ista laude centurio, nihil praefectus, nihil cohors, nihil turma decerpit: quin etiam illa ipsa rerum humanarum domina fortuna in istius Societatem Gloriae se non offert: Tibi cedit, tuam esse totam & propriam fatetur.

DEPRECATIO.

Est, cum opem alicujus imploramus.

Pro Deiotaro. Hoc nos primum metu, Caesar! per fidem & constantiam tuam libera, ne residere in te ullam partem iracundiae suspicemur. Per dexteram te istam oro, Cai Caesar! quam regi Deiotaro hospes hospiti porrexisti: istam, inquam, dexteram non tam in bellis & in praeliis, quam in promissis & fide firmiorem.

Pro Milone. Quid restat, nisi ut orem obtesterque vos, iudices! ut eam misericordiam tribuatis fortissimo viro, quam ipse non implorat, ego autem repugnante hoc & imploro & exposco.

Pro Domino. Si diis immortalibus, si Senatu, si populo Rom. si vobismetipsis gratum ac jucundum
meum

RHETORICÆ.

151

mentum reditum intelligitis esse; quæso obtestorque vos, ut me, quem auctoritate, studio, sententiis restitulistis, nunc quoque manibus vestris, in sedibus meis collocetis.

OPTATIO.

Est, quæ voti alicujus præbet significationem.
Pro lege Manil. Utinam, Quirites! virorum fortium atque innocentium tantam copiam haberetis, ut hæc vobis deliberatio difficilis esset, quemnam potissimum tantis rebus ac tanto bello præficiendum prætaretis.

In Verrem. Unus adhuc fuit post Romam conditam (dii faxint, ne sit alter!) cui respublica tota se tradidit.

Pro Rabirio. Utinam hanc mihi facultatem causa concederet, ut possem predicare Rabirum manu Saturninum hostem populi Rom. interfectum!

EXECRATIO.

Est, quâ malum alicui precamur.

Pro Deiotaro. Dii te perdant, fugitive! ita non modo nequam & improbus, sed fatuus & amens es.

In Antonium. Quin tu abs in malam pestem meam, utique cruciatum.

EPIPHONEMA.

Est rei narratæ vel probatæ summa acclamatio.

Virgilius post enarrata Trojanorum pericula, coronidis loco subjicit:

D 2

Tando

Tanta molis erat Romanam condere gentem.

Cicero, cum parsimoniam multis extulisset laudibus, concludit. *Du immortales! non intelligunt homines, quam magnum vectigal sit parsimonia.*
Paradox, 1.

EXCLAMATIO.

Est, quæ conficit significationem doloris aut indignationis, per hominis aut rei alterius conpellationem.

Pro cluent. *O mulieris scelus incredibile, & præter hanc unam, in omni vita inauditum! O libidinem effrenatam & indomitam!*

In Catil. *O tempora! O mores! Senatus hoc intelligit, consul videt; hic tamen vivit.*

In Anton. *O miserum me! consumptis enim lacrymis infixus tamen pectori hæret dolor:*

In Pisonem. *O Scelus! O Pests! O Labes!*

APPENDIX.

Ut manifestum fiat, quantum momenti afferat figuræ ad res quaslibet exornandas atque amplificandas, vide sententiam eandem variis figuris illustratam atque exornatam.

SENTENTIA.

Peccatum fugiendum est, quia pœnas in hac vita innumeras affert, in altera æternas.

Per Repetitionem.

Quid agis, amens peccator! quid moliris? quid est, quod tot flagitiis corpus animūque contamines? an nescis, innumerabiles à peccato miseras ianahi?

Per Complexionem.

Quid turbas movet, seditiones excitat, bella generat? nonne peccatum? quid infert mentis ægri-
tudines, quid morbos, quid cruciatus, quid cædes innumeras? nonne peccatum? quid naufragia navigantibus, quid pestilentiam urbibus, quid agris vastitatem, quid mortalibus denique omnibus mortem importat? nonne peccatum?

Per Conduplicationem.

Nescis, impure! nescis, quod tua te libido rapiat? nescis, **A**vare! nescis, quos ad scopulos te allitura sit cupiditas opum?

Per Gradationem.

Ubinam tandem subsistes, culpa pestilens! quod demum in gradu malorum hærebis? dolore corpus conficis, an non id satis est? caliginem ostundis menti, frangis ingenii vires, de statu naturæ totum hominem dejicis; quod ultra serpes? etiam mortem affers? scio ac video: utinam mors saltem esset malorum postremum! at non erit: ultra mortem quoque peccatum desæviet.

Per Dissolutionem.

Illecebrosum quidem est peccatum ad voluptatem, sed crudele ad pœnam, fœdum ad ignominiam, æternum ad diuturnitatem: Et illud in se admittere quis audeat? eo delectari? in illo vivere? cum illo mori?

Per Adjunctionem.

Ecquando facietis peccandi finem, mortaliū nequissimi! ecquæ vos ratio ab insania, aut ab impudicitia pudor, aut ab effrænata licentia timor, aut à scelere pietas aut à dedecore honestas revocabit?

Per Dubitationem.

Quo te nomine appellem noxa exitialis? morbum? morbis omnibus acerbior es: Pestem? te nulla pestis terrior ac præsentior: incendium? aliquid es perniciosius: feram immanem? immanior existis: mortem calamitosissimam? parùm est illud quoque. An illa simul omnia te esse dicam; nec satis istud.

Per Compar.

Videte stultitiam peccantium. Domos ipsi suas fodiunt, quibus obruantur: Pyras exstruunt, in quibus ardeant: nectant laqueos, quibus se interimant: aucupantur momentaneas voluptates, ut æternis crucientur doloribus.

Per Antithesin.

Exultas miser, dum te sceleribus inquinās:

vid-

vinculus es, & liberum te prædicas: conceptam in præcordiis mortem contines, & vitæ delicias sectaris: paratur tibi mala crux, & rides: discedit ante pedes tuos terra horrendo hiatu, & lætus insilis: O excitatem!

Per Subjectionem.

Quod malum, quæ calamitas, quod morbi genus esse potest, quod non oriatur à peccato? plagas times? tortor est: ignominiam metuis? nihil peccato turpius: vitam amas? Ah! mors est omni morte crudelior.

Per Communicationem.

Si imminentem à tergo carnificem videres stricto ferro manúque jam elatâ paratum ad cervices tibi amputandas, simul ac esset quidpiam contra honestas leges commissum, quid ageres? Quidquàmne tale perpetreres? atqui cum imminet tibi æterna mors, novis te quotidie criminibus contaminas.

Per Prosopopæiam.

Dicitis meis fidem non adhibes? audi, quid vociferentur homines illi, quos vel in hac vita divexat conscientia malefactorum, vel qui suppliciis nunquam terminandis torquentur: peccata sunt, iniquitate, à nobis commissa, quæ nos excruciant: hæc sunt furæ, quæ nos quiescere non sinunt: hæc carnifices, qui dilacerant: hæc rotæ, quibus miserabilem in modum distrahimur,

Per Apostrophen.

Quis te, ô beatarum mentium dux quondam Lucifer! quis, inquam, te unâ cum tuis aſſectis ab altissima cœli regione præcipitem egit in tartarum? Dic tu, ô mortalium mortisque parens infortuna-
tissime! quis te à felicissima vitæ conditione in infeli-
cissimam deturbavit? O peccatum exitiosum! ô
maximum unicùmque malum!

Per Concessionem.

Esto, ut dicis; insunt flagitiis illecebræ, quæ
blandiantur sensibus: at catenarum, quibus ani-
mam opprimunt, nonne gravitatem sentis? Oscula,
quæ libat voluptas, sunt mollia, fateor; at quos si-
mil infigit ungues, & quæ infligit vulnera, eâne
suavia esse dices?

Per Ironiam.

Immitis injuriis que sum, qui importunâ oratio-
ne voluptates turbem liquidas innocentissimorum
hominum: oblectent se in vino, cædibus, rapinis;
volulent se in cæno libidinum; indulgeant cupidi-
tati; nihil mali timendum sis est: Hujus vitæ volu-
ptas æternum est paritura gaudium, præsentem de-
licias excipiet felicitas nullis temporum limitibus
terminanda: spem bonam habeant.

Per Distributionem.

Quò te ages, infelix! post paratum facinus?
quem appellabis, qui propulset à tuo capite immi-
nentem pestem? amicos? quos flagitiis dedecorâ-
rit.

sti: propinquos? quibus labem asperisti. Paren-
tes? quos æternæ infamiæ maculis affecisti. Bonos
beatósque genios? exhorrent tuum conspectum.
Deum ipsum? quem offendisti.

Per Deprecationem.

Quò, quò ruitis? infelices! per salutem vestram
precor, abistite. In prærupta crepidine præcipiti
versamini. Aperite, oro vos atque obtestor, ape-
rite oculos, ac circumspicite, quàm horribilia vos
mala circumstant.

Per Exclamationem.

O amentiam mortalium! ô stultitiam incredibi-
lem omnibus lacrymis gemitibusque deplorandam!
tarpem momenti voluptatem dolor excipit nun-
quam finiendus: hoc illi sciunt; hoc fatentur, hoc
prædicant: & peccant tamen, & flagitia flagi-
tiis cumulant.

Per Execrationem.

O sancte Deus! aspernantur impii tuum numens;
tua sacra contemnunt; religionem violant. Quo-
usque tantam impudentiam malitiàmque patiêre?
Levia illi ducunt, quæ in hac vita tolerant: morte
atroci plecte perditos; æternis obrue catenis rebel-
les, suppliciiis macta sempiternis.

Per Præteritionem.

Ur te à peccando deterream, non hic ego mala
enumerabo omnia, quæ culpam consequuntur:
quis omnia illa vel cogitatione recenseat?

Silebo dolores corporis, angores mentis, errores stimulosque conscientiae & intestinos cruciatus: hæc, inquam, præteribo mala omnia: æterna solùm inferorum supplicia commemorabo.

Per Hypotyposin.

Enumera, si potes, partem malorum minimam, quæ parit peccatum: cerne ardentem bello regionem; vide exhaustas regiones incolis &c.

Descende cogitatione in tartarum, cerne ignes illos, rotas illas & verbera: cerne voragines præaltas & sine fundo fossas, mephitim exhalantes intolerabilem, sulphureamque flammam atro mixtam fumo evomenes. Aspice, ut lanientur isti! ut torreantur alii! ut discerpantur illi! ut omnes incredibiliter crucientur! peccatum tantis omnes pœnis addixit. *Ita ferè juuenc.*

CAPUT V.

DE

SYMBOLO, EMBLEMATE, ÆNIGMATE, LOGOGRYPHO.

HÆc ad metaphoram spectant, & ne penitus ignota sint oratori, paucis delibanda sunt.

ARTI

ARTICULUS I.

D E

SYMBOLO & LEMMATE.

Questio 1. Quid est Symbolum, ein Sinn-Bild?
 R. Est translatio rei non intelligentis ad personam alicujus intelligentis mores vel actiones ob similitudinem significandas & exornandas.

Dicitur primo, rei non intelligentis; puta piscium, avium, brutorum, plantarum: item non viventium, uti lapidum, metallorum: demum artefactorum, insignium, & in fabulis adhibitorum, uti caducei Mercurii... Hinc inartificiose pingitur claudus in Symbolo Alberti II. Austriaci, *Et hic virum agit.* Pallas armis subjectis insidens: *requies hæc certalaborum*, Symb. Caroli Reg. Navarræ: verbo omnisgenus, Angelus, Dii, figura humana in Symbolo tolerari non possunt.

2do, rei unius. Nisi fors plura corpora eodem spectent, v. c. avis in arbore: Malleus & Incus. Grex cervorum. Hinc Symbol. Lud. X. gladius incumbens dorso testudinis, *domi forisque*, ad ostentandam securitatem suam: & Henrici II. semiluna triplice implicata sub corona: *Donec totum impleat orbem*: manca & vitiosa sunt.

3tio, Res sit aut naturalis aut arte facta: Nam si neutra sit, monstrum erit nec dignum Symbolo. V. c. tol pictus in apice obelisci, *sine fine*, ad significandam

candam constantiam. Gladius & claves decussatim in columna medio mari innixa. *In fide & iustitia* Symbol. Nicol. III. Marchion. Estensis, inepta sunt.

Quæ autem *in fabula*, uti alatus equus, sylvæ salientes, Cerberus, signa cœlestia; quæ *in signis gentilitiis*, uti biceps aquila, Leo volans, bruta exoticis coloribus, figuris aut parergis; apta sunt Symbolis corpora, & inter litteratos probata. V. c. Tribus liliis Gallicis aureis, in campo cæruleo, subscripsit quidam, *non nent.* quibus indicabat, feminas Regni Gallici incapaces. Sol orbem nostrum & planetas illuminans: *nec pluribus impar.* Symbolum Philippi II. quo significabat, se pluribus Imperiis parem.

4to, *Ad mores vel actiones illustrandas.* Hinc similitudo petenda est à rebus optimis & clarissimis: adeoque vesperilio, bubo, & humilia arte facta non adhibentur inter imagines Symbolicas, quia sordida & inconcinna.

5to, *Nec res sit nimium ignota*, uti plantæ aut animalia Africana vel Americana: Sed è medio sumatur: v. c. Leo ille Samsonis, in cuius ore examen refedit, *de forti dulcedo*, Christi benignitatem in cibum animæ sese offerentis significabit. Tela acupicta, *ex vulnere pulchrior*, Christum patientem ambiliorem hominum generi: concha è cœlesti tore gemmam pariens, *superum labor est*; Mariam, de Spiritu S., Christo feceram. Candela ardens *serviundo alius, consumor*, virum publicæ utilitati studentem significant.

Questio 2. Quid est Lemma vel inscriptio addi solita Symbolo? &c. Pauca voces, quibus imaginis cum re significata convenientia indicatur. Hæc.

Primò, Nil dicat, quod imago ipsa indicat. Hinc quercui ventis agitatae male adscribis: *non moveor ventis*: quia *ventis* redundat, & ex pictura sat intelligitur.

2do, Conveniat Lemma simul figuræ & significato: Hinc si alterutri tantum: v. c. *non sic timeo*: lepori; vel hoc: *Domine probasti me*, auro igne liquato; vel hoc: *Dominus mihi adjutor* subscriptum lauris Philippi Burgundi clypeo circuminsertis; vitiosa Lemmata sunt, quia soli rei significatae quadrant, & moralia sunt duntaxat.

3tio, Hæ particulae: *sic, ita, hic, in hoc*, absint; adeo enim accommodata sit metaphora necesse est, ut à litterato facilè divinari possit.

4to, Gratius autem & felicius Lemma est: *Primò* antithesi, v. c. *cominus & eminus*. Apro; regem domi forisque tremendum denotant: *nec cesso nec erro*, soli, Carolum VI. ubique & semper victorem representanti subscripta fuere. *2do*, Si Lemma sit Hemistichium, aut ex authore celebri desumptus versus: uti stella Veneris Aenæ navi prælucens; hoc Lemmate: *matre Deâ monstrante viam*.

Quo Symbolo Annæ Austriacæ Galliarum pro filio regentis cura explicabatur. *3tio*, Denum soli & uni huic conveniat figuræ, aut figuræ ita, ut & figurato. V. c. Luna crescens, cum Lemmate: *Donec totum impleat orbem*, denotat ambitionem Turci

Turci Cæsatis, cuius & insigne est, orbem sibi
subjicere sitientis.

Columnæ Lemma quidem adjecit, fulcit & ornat;
quo Symbolo & nomen, & signum gentilitium
Ducis Columnæ, & ejusdem præclara decora
unicè & solùm continebantur.

Explicatio tum Symboli tum Lemmatis subje-
cto carmine fieri solet. Id felicissimum foret, si
& breve, & ità accommodatum, ut æquè Symbolo
ac rei significatæ conveniret. V. c. 3) Parelius
soli oppositus cum Lemmate *igne satius*. Quo Ig-
natiū continuū actum amoris divini, explico, &
ejusdem nominis Anagramma.

*Ne mirere sacros, queis vultus hic astuat, ignes?
Nam sum syderis numinis igne satius.*

Quæ omnia tam Soli & Parelio, quàm Ignatio
& amoris divino aptè attribuuntur.

Quod si longiori paraphrasi explicare lubet, se-
catur ea in protasin & Apodosin, & alterâ parte
figuram, alterâ convenientiam cum actione & mo-
ribus personæ laudandæ exponet; v. c. rhombo
chartaceo, ventis pulso & retento, *adversis extol-
litur*, describas ex adversa sorte profectam vitam
justi.

Adversâ Rhombus puerilis tollitur aurâ.

Idem, si fuerit blandior aurâ, cadit.

Sapè benigna piis sortis nocet aurâ secunda.

Tutus adversis itur ad astra notis.

ARTICULUS II.

D E

EMBLEMA TE, Sittenbild.

Quid est Emblemata?

Est imago rei intelligentis ad quascun- que dotes, aut vitia indolentique rerum etiam in- animatarum, fortunam, occasionem, tempora, etates, politias, status explicanda, translata: ut Virgo libro & lampade instructa, astante grue vel Gallo gallinaceo, Emblemata est *Vigilantia*. Juve- nis capite floribus, herbis redimito & signum ge- minorum manu præferens significat *Majus*. Se- necio cum alis, falce & clepsydra *Tempus*. Vir se- dens, barbatus, capite juncis cincto & turrato, ur- naque inversâ, aquâ defluente, denotat *Rhenum*. &c.

Emblematis Lemma rariùs adjici solet: in Nummis antiquis, Imp. statuis, obeliscis, porta- rum antibus & Templorum frontibus ingeniosis- sima & plurima exstant v. c. Virgo alterâ corol- las alterâ premons devictum hostem, aut scutum gerens, additâ voce, *Victoria*.

Differt Emblemata à Symbolo; Primò materiâ, quia illud admittit figuras humanas: Symbolum nullas, ne Deorum quidem, 2dò, illud ex diver- sis corporibus, modò ea apta sunt ad idem significan- dum: V. g. Religio pingitur sedens vultu velato, hâc crucem & librum & calicem, illâ thus aut flammam ferens, comitata Elephante; quæ singula inter se diversissima. 3dò, sine, quia Emblemata generatim docet vel dedocet; explicat: monet:

Syria:

Symbolum hujus illiusve certas actiones aut mores, repræsentat. 4to, Inscriptionis modo: nam Emblematis integri sensus aut sententiæ adduntur, aut contrà vox unica, uti: *Fortuna. Labor omnia vincit improbus*: secus fieri solet in Symbolis.

ARTICULUS III.

DE

LOGOGRYPHO & ÆNIGMATE.

Quid est Logogryphus? R. Quævis obscura ac remota similitudo inter vocem & vocis syllabas & rem quampiam. V. c. Hæc vox muscatum, sic proponetur divinanda:

Sume caput, curret: (mus) ventrem conjunge, (musca) volabit.

Adde pedes, comedes; (muscatum) & sine ventre bibes. (mustum.)

Vides primam syllabam vocari *caput*, mediam *ventrem*, tertiam *pedes*.

Questio 2. Quid est Ænigma? R. Prout hodie dum in usu est; nullâ lege aut ordine proponitur: conglobantur de re, quæ divinanda proponitur, ejusque partibus omnes remotissimæ metaphoræ, sine ullo ordine, aut distinctione, quibus si demum Oedipus aliquis subjunctum significatum repererit, exiguum fructum improbi laboris feret: Addo ex Scaligero unum:

CAMPANA.

Excubat os nitidum patulo mihi semper hiatus,

Sacra ministerio ferrea lingua Dei est.

Nunquam sponte loquar, nunquam nisi jussa tacebo,

Excitare at vocem verbera sola solent.

CAPUT VI.

DE

PROLUSIONIBUS
ORATORIIS.

SIVE

PROGYMNASMATIS

Inter alia Rhetoricæ elementa, quæ
Aphthonius Rhetor Illustris literis consignavit,
Principem Locum obtinent Thesis, Locus com-
munis, Fabula, Narratio & Chria, quæ
hîc tractanda veniunt.

ARTICULUS I.

DE THESI.

THesis, latinè positio, est quæstio generalis
nullis alligata circumstantiis loci, temporis,
personæ: ut, si quæras: an studendum li-
beralibus artibus?

Econtra Hypothesis dicitur quæstio particula-
ris, vestita quibusdam circumstantiis, ut, éstne
mihi studendum Rhetoricæ?

Maximo usui thesis est oratoribus, qui, ut faci-
lius probent hypothesin, hanc ad thesin revocare
consueverunt: id est, quæstionem singularem à

E

pro-

propriis circumstantiis, personis, locis, temporibus avocant, & ad universi generis vim explicandam traducunt. Cùm enim quæstio particularis in generali, tanquam pars in toto, contineatur, quidquid de toto probaveris, etiam de parte probari necesse est; & quod dicitur de universis, intelligendum quoque est de singulis. Ut, si virtutis studium laudabile est, laudem etiam meretur studium mansuetudinis: si non liceat, alterius damno, suum augere commodum, nec licebit, furtis & fraudibus ditescere.

Tractatur autem Thesis hunc in modum: post breve exordium, afferuntur Argumenta, quibus Thesis probetur: diluuntur objectiones, si necesse sit, ac demum concluditur.

EXEMPLUM.

Cicero L. 3. offic. Probat, atque exornat hanc Thesis; Non licet alterius damno suum augere commodum.

EXORDIUM. Detrahere aliquid alteri, & hominem hominis incommodo suum augere commodum magis est contra naturam, quam mors, quam paupertas, quam dolor, quam cætera, quæ possunt aut corpori accidere aut rebus externis.

ARGUMENTA. Nam principio tollit convictum humanum & Societatem. Si enim sic erimus affecti, ut propter suum quisque emolumentum, spoliet aut violet alterum. dirumpi necesse est eam, quæ maxime est secundum naturam, humani generis Societatem. Ut, si unumquodque membrum sensum hunc haberet,

beret, ne posse putaret se valere, si proximi membrò
 valetudinem ad se traduxisset, debilitari & interire
 totum corpus necesse esset; sic si unusquisque nostrum
 rapiat ad se commoda aliorum, detrahatque, quod
 cuique possit, emolumentum sui gratiâ, societas homi-
 num & communitas evertatur necesse est.

Neque verò hoc solum naturâ, id est, jure gentium,
 sed & legibus populorum, eodem modo constitutum
 est. Hoc enim spectant leges, hoc volunt, incolumem
 esse civium conjunctionem; quibus parere qui velit,
 nunquam committet, ut alienum appetat, & id, quod
 alteri detraxerit, sibi assumat.

CONCLUSIO. Ergo unum debet esse omnibus
 propositum, ut eadem sit, utilitas uniuscujusque &
 universorum; quam si ad se quisque rapiat, dissol-
 vetur omnis humana consociatio.

ARTICULUS II.

D E

LOCO COMMUNI.

Locus communis est laus aut vituperium, aut
 ejusmodi sermo, qui pluribus aptari applicari-
 que potest: sic laus virtutis generatim sumptæ con-
 venit & applicari potest prudentiæ, fortitudini,
 temperantiæ: infamia & turpitudine proditionis ca-
 dit in omnes proditores.

Vix locus communis differt à Thesi, unde & eo-
 dem modo tractandus est. Sunt tamen, qui The-
 sin ad exornandum, locum communem verò ad pro-
 bandum magis valere asserant.

E s,

EX.

EXEMPLUM.

Cicero orationem pro Rabirio exorsus est à loco communi, qui cuilibet civi reo, si hujus vitæ cum salute reip. conjuncta sit, defendendo facile aptari potest.

Etsi, Quirites! non est mea consuetudinis, initiò dicendi rationem reddere, qua de causa quemque defendam, propterea quòd cum omnibus civibus, in eorum periculis, semper satis justam mihi causam necessitudinis duxi; tamen in hac defensione capitis, fame, fortunarum omnium C. Rabirii proponenda ratio videtur esse officii mei; propterea quòd, que justissima mihi causa ad hunc defendendum esse mihi visa est, eadem vobis ad absolvendum debet videri.

Afferuntur Argumenta.

Nam me cum amicitia verustas, cum dignitas honoris, cum ratio humanitatis, cum mea vita perpetua consuetudo ad C. Rabirium defendendum est adhortata, cum verò ut id studiosissime facerem, salute reip., consulare officium, consulatus denique ipse coegit. Non enim C. Rabirium culpa delicti, non invidia vitæque turpitudine, non denique veteres, justa gravesque inimicitia civium in discrimen capitis vocaverunt: agitur nihil aliud in hac causa, quam ut nullum sit post hac in repub publicum consilium. &c.

CONCLUSIO. Qua cum ita sint, primum quòd in tanta dimicatione capitis, fama, fortunarumque omnium fieri necesse est, ab Jove opt. max. ceterisque Diis Deabusque immortalibus pacem ac veniam peto, precorque ab iis, ut hodiernum diem, & ad hujus salutem conservandam, & ad repub. constituendam iuxisse patiantur.

ARTICULUS III.

D E

F A B U L A.

Questio I. *Quid Fabula & quotuplex?*

R. Fabula est sermo fictus, sub fabuloso verborum cortice veritatem continens.

Alia est rationalis, alia moralis, alia mixta: Fabula rationalis est, quâ aliquid ab homine dictum factumve fingitur. Moralis est, si brutis sermonem actusq; affingas. Mixta est, quâ sermo hominem inter & brutum inducitur.

Exemplum fabulae Rationalis. præbet Hercules hydræ capita demetens; aut Tantalus apud inferos, medius inter undas sitiens, &c.

Exemplum fabulae moralis. Lupus cum agno bibendi causâ, ad rivum accesserat; cumque agnus staret inferior, lupus superior, hic tamen agnum accusat, quòd aquam pedibus turbet. Negat agnus id fieri posse, cum ab ipso lupo aqua descendat. At maledictis, inquit lupus, ante mentes sex me proscidisti. Id quomodo fieri potuit? respondit agnus, cum ante sex menses nondum natus fuerim. At tuus certè Pater maledixit mihi, subjecit ferox, atque ita correptum devorat.

Exemplum fabulae mixtae. Mustela ab homine capta cum mortem effugere cuperet, ah! quæso inquit, parce: cur me necare vis? domum tuam muribus purgo: cui ille; id mei gratiâ non facis, sed ut gulæ tuæ seruias; nunc ergo morere.

Questio 2. *Quas dotes exigat fabula?*

Re. Has quatuor : brevitatem, claritatem, iucunditatem, & probabilitatem.

Brevis erit, si nihil afferas, quod sit superfluum.

Clara, si verbis propriis & usitatis rem exprimas, si ordinem loci & temporis serues, si à longioribus periodis abstineas, si amphibologiam vitas, & nimiam personarum multitudinem.

Iucunda erit, per colloquia personarum, per expectationes animorum, per exitus rerum miros & inopinatos, &c.

Probabis, si nihil fingas à loco, tempore & persona loquentis aut agentis alienum : si enim bruta voce & ratione uterentur, aliter vulpes, aliter gallina loqueretur ; aliter lupus, aliter agnus ageret. Unde si columbam crudelem, accipitrem benignum Lupum mitem, agnum ferocem induceres, contra decorum peccares, & fabula probabilitate careret.

Questio 3. *Quomodo tractatur fabula?*

Re. Initium fit ab encomio authoris, qui fabulam excogitavit ; aut per modum brevis exordii dicitur quidpiam de vitio aut virtute illa, quæ fabulæ scopus est. Hoc Exordium, præfabulatio seu Promythion appellatur.

Deinde narratur fabula, quemadmodum res aliæ verè gestæ. De quibus arti. seq. dicitur. Denique ad mores fabula applicatur, quod affabulatio seu Epimythion dicitur.

E X E M P L U M.

De Lupo & Agno ; ùt supra.

PROMYTHION. *Quàm facile parvique laboris res sit, virum innocentem à potentioribus inimicis, per adornatas calumnias opprimi, & non modò bonis fortunisq; omnibus, sed etiam vitâ ipsa, per crudele Ludibrium, d'stituti atque exspoliari, id nos veteres insigni Apologo docuerunt.*

N A R R A T I O F A B U L Æ.

Ad rivum Agnus venerat, suis levande causâ. Accurrit & Lupus, magis præde quàm potius desiderio, stimulatus fame potius quàm siti. Mox agni lacerandi occasionem aucupans, heus, inquit, Audacule! non cessabis mihi aquam turbulentam bibenti facere lutulentis pedibus tuis: cui agnus: qui possum, quæso, facere, quod quereris, lupe humanissime! vix heu! primoribus labellis rivum attingi: vix extrema libavi undam lingua.

Mentiris, impudens! turbasti latices: lutulenta ad me fluit aqua. Ah! quid ais? lupe nobilissime! nonne vides à te, qui superiore ad rivum loco stas, decurrere liquorem ad meos haustus? obmutuit his Lupus, repulsus tam evidenti ratione; sed mox ad alia se vertens novum crimen comminiscitur: non meministi, inquit, proterve! cùm ante sex menses maledicta in me ingereres, ò stabuli fenestra, minas intendens transeuntis? bona verba, heros sylvarum in-clyte! non coherent, quæ dicis: verbo sit venia: nam qui tres tantum menses sum natus, qui potui ante sex

menses tibi maledicere? atqui perinde est, inquit Lupus, an mihi tu tuusve Pater maledixerit: ille certè in me convitium coniecit non semel: aequum est, parentis pœnas inimicus luit natus. Quo dicto in illum insiluit, correptumq; dentibus crudelissimè devorat

Epimythion. En! quàm facilis labor, innocentem structis calumniis perdere! quàm multi etiam nunc agnis innocentibus similes cedunt in prædam iniquissimis hominibus, ut voracibus lupis! spoliantur bonis, famâ exuuntur, & si non vitâ, saltem vitæ commodis privantur.

EXEMPLUM ALIUD.

De corvo & vulpe.

Promythion. Tum vel maximè illudi inanis gloriæ venatores, cùm laudantur, & patulas aures adulantium vocibus præbent, sequenti fabulâ ostenditur.

Fabula. Sedebat corvus in excelso arboris ramo caseum, quem rapuerat, pari aviditate ac voluptate comedens. Hunc vidit vulpes & invidit; ac lingua sibi lingens rostrum, jam caseum devorabat oculis; spes tamen optato potiundi cibo apparet nulla, quamvis usque & usque arborem sollicitè circumeat, versètque se in omnem partem. Ad solitas igitur se vertit artes, dejectoq; humi tergo, collum ac rostrum erigit, & aures simul arrigit, obrutu in corvum defixo. Advertit corvus speculantem; & crocitans, quid aspectas, inquit, versipellis? Te ipsum, respondet vulpes; te intueor corve mi bellissime! nam Hercule tuarum me penetrarum

narum splendor in admirationem rapit: nihil equidem memini me vidisse pulchrius. O! si quantum præcedis plumarum nitore aves cæteras, tantum præires voce, ne tu absolutus fores numeris omnibus, nec ulla esset volucris usque adeò temeraria, quæ auderet tecum de palma contendere. Corvus mirificè delectatus commemoratione illâ laudum suarum, agit primùm, ut decuit, vulpi grates; se tamen non destituti voce asserit: & dabo, inquit, specimen: simulque cantilenam occinit, ac calcem simul amittit. Quem vulpes arripiens fugit, corvo turpiter illuso; qui cantu in gemitum verso, stoliditatem cœpit suam deplorare.

Epimythion. Sic capiuntur vanæ laudis aucupes, effundunt bona & rem familiarem dilapidant, dum inani gloriæ avidius inhiant. *Pom.*

EXEMPLA ALIA EX PHÆDRO

Cujus in versiculis lucet natus quidam latini sermonis lepos, aureo Augusti sæculo dignissimus.

LUPUS & CANIS

Quàm dulcis sit libertas, breviter proloquar.

Cani per pasto macie confectus Lupus
 Fortè occurrit: Salutantes dein invicem
 Ut restiterunt: unde sic, quæso, nites,
 Aut quo cibo tantum fecisti corporis?
 Ego, qui sum longè fortior, pereo fame.
 Canis simpliciter: Eadem est conditio tibi,
 prestare Domino si par officium potes.

Quod? inquit ille; Custos ut sis Liminis,
 A furibus tue aris & noctu domum.
 Ego verò sum paratus. Nunc patior nives
 Imbrésque, in sylvis asperam vitam trahens.
 Quanto est facilius mihi sub tecto vivere,
 Et otiosum largo satiari cibo?
 Veni ergo mecum. Dum procedunt, aspicit.
 Lupus à catenâ collum detritum canis.
 Unde hoc amice? Nihil est. Dic, quaso tamen.
 Quia videor acer, alligant me interdum,
 Luce ut quiescam, & vigilem cum nox venerit.
 Crepusculo solutus, quâ visum est, vagor:
 Adfertur ultrò panis: de mensâ suâ
 Dat ossa Dominus: frustra jactat familia,
 Et quod fastidit quisque pulmentarium.
 Sic sine labore venter impletur meus.
 Age, si quò est abire animus, est licentia?
 Non plane est inquit. Fruere, qua laudas, canis!
 Regnare nolo, liber ut non sim mihi.

CALVUS & MUSCA.

Calvi momordit Musca caput.

Quam opprimere captans, alapam sibi duxit gravem
 Tunc illa irridens: Punctum volucris parvula
 Voluisti morte ulcisci, quid facies tibi
 Injuria, eam qui dederis contumeliam?
 Respondit: Mecum facile redeo in gratiam,
 Quia non fuisse mentem ledendi scio:
 Sed te contempti generis animal improbum
 Qua delectaris bibere humanum sanguinem,
 Optem necare vel majore commodo
 Hoc argumentum veniam magis dari docet,

Quis

*Qui casu peccat, quàm qui consilio est nocens.
Illum esse quâvis pœnâ dignum judico.*

De lusu & severitate.

*Puerorum in turbâ quidam ludentem Aticus
Æsopum nucibus cum vidisset, restitit,
Et quasi delirum vixit: quod sensit simul
Derisor potius, quàm deridendus senex,
Arcum retensum posuit in media viâ:
Heus, inquit, sapiens! expedi, quod fecerim.
Concurrit populus. Ille se torquet diu,
Nec quæstionis posita causam intelligit,
Novissimè succumbit. Tum victor Æsopus,
Citò rumpes arcum, semper si tensum habueris:
At si laxaris, cum voles, erit utilis.
Sic lusus animo debet aliquando dari,
Ad cogitandum melior ut redeat tibi.*

ASINUS & LEO VENANTES.

*Virtutis expertus, verbis jactans Gloriam,
Ignotos fallit; notis est derisui.*

*Venari Asello comite cum vellet Leo
Contextit illum frutice, & admonuit simul
Ut insuetâ voce terreat feras;
Fugientes ipse ut exciperet. Hic auriculas
Clamore subito tollit totis viribus,
Novoque turbat bestias miraculo:
Quæ dum paventes exitus notos petunt,
Leonis adficiuntur horrendo impetu.
Qui postquam cæde fessus est, Asinum evocat,
Subetque vocem premere: tunc ille insolens:
Qualis tibi videtur opera hæc vocis mea?
Insignis, inquit, sic, ut nisi nossem tuum
Animum genúsque, simili fuisset in metu.*

ARTICULUS IV.

DE

NARRATIONE.

Questio 1. Quid Narratio & quotuplex?**R.** Est Expositio rei, quæ gesta est, aut geri potuit. Unde differt à fabula.

Alia est Historica, quâ res nitidè ac apertè exponitur: Alia oratoria, quæ stylo sublimiore & variis figurarum ornamentis perficitur: Hanc puellæ nobili gemmis fulgenti, illam Rusticæ nitido habitu indutæ rectè comparaveris.

Utraque Narratio amat brevitatem, claritatem, probabilitatem & suavitatem, uti de fabula dictum.

Questio 2. Quæ sunt peculiaria Narrationis ornamenta? **R.** Sunt sequentia:

I. Tempus præsens pro præterito eleganter usurpatur. Ut, *amici invitantur ad epulas; veniunt; discumbitur; fit sermo familiaris, bibitur majoribus poculis, hostes hortatur, &c.*

II. Plures infinitivi congeruntur, suppresso verbo, à quo reguntur; voces etiam aliquæ reticentur, quæ ex aliis satis intelliguntur.

Cicero in Verrem, qui Regi Antiocho candelabrum gemmeum abstulerat. *Rex primò nihil metuere, nihil suspicari.* (a) *Dies unus, aliter, plures,* (b) *non refert.* Tum mittit rex ad ipsum, ut reddat

reddat. *Subet iste postridie ad se reverti. Mirum illi videri.* (c) *Mittit iterum: non redditur.*

A. intellige, poterat. B. abeunt. C. cœpit.

III. Verba, ait, inquit, & similia non statim initio, sed post unam alteramve vocem ponuntur.

Ut, *Censesne, inquit filio mater, tantum dedecus me laturam diutiùs? quid enim commisi mali, respondet filius? At mater, O impudentiam! ait; etiam queris, quid mali feceris? furcifer! Hic filius exasperatus, mène, ait, mater! habes famuli loco, cui illa: non famuli, sed vilissimi mancipii.*

IV. Nobiliores figuræ & elegantes periodi mirum in modum illustrant oratoriam narrationem. Ejusmodi figuræ sunt. *Hypotiposis, ut, inflammatus irâ egreditur domo, ardent oculi; emicat ab ore furor, horrent capilli, &c.*

DUBITATIO. *Quid agat misera? ad quem confugiat! cujus opem imploret? Patris? in vincula conjectus est: Fratrum? abducti sunt in servitutem; Propinquorum? diffugere omnes.*

SUSTENTATIO. *Quid deinde factum censeatis? victam fuisse promissi puellam? nullo modo: cessisse minis? non cessit. Quid igitur facere potuit columba inter ungues accipitris? dicam, audite: excisam sibi linguam in os impudici exspuit; quo ille telo ictus victusque cessit loco.*

COMMUNICATIO. *Quæro à vobis, qui hæc auditis, si vestræ res in eo essent loco, quid vobis agendum esse censeretis? fugam arriperem, inquit aliquis, &c.*

EXCLAMATIO. *Filiam exturbavit nuptiali thalamo, & genero nupsit. O mulieris scelus incredibile!*

bile! ô libidinem inauditam! non timuisse hominum famam, non dedecus æternum, non furiarum ardentes faces.

EXEMPLUM NARRATIONIS
historicæ ex Cicerone L. 3. offic.

Pythius piscatores ad se convocavit, & ab his petiit, ut ante tuos hortulos postridie piscarentur; dixitque, quid eos facere vellet. Ad cenam tempore venit Caius: opipare à Pythio apparatus convivium: Cymbarium ante oculos multitudo: pro se quisque, quod ceverat, afferebat: ante pedes Pythii, pisces abjiciebantur. Tum Caius, quæso, inquit, quid est hoc, Pythi! tantumne piscium? tantumne cymbarum? & ille, quid mirum, inquit; hoc loco est, Syracusis quidquid est piscium: hic aquæ; hac villa isti carere non possunt. Incensus Caius cupiditate contendit à Pythio, ut venderet. Gravate ille primò; quid multa: impetrat: emit homo cupidus & locupletans quanti Pythius voluit. Invitat Caius postridie familiares suos: venit ipse maturè: Scalmum nullum videt; quarit ex proximo vicino, num feria quadam piscatorum essent, quòd eos nullos videat? nulla, quod sciam, inquit ille: sed hic piscari nulli solent, itaque heri mirabar. Stomachari Caius; querere, quid rei esset? agere se in omnem partem; suspendi animo. Sed quid faceret? Non dum enim Aquilius collega & familiaris meus protulerat de dolo malo formulas. Ergo & Pythius & omnes aliud agentes, aliud simulantes; improbi, malitiosi sunt.

EXEMPLUM NARRATIONIS.

Historica ex Strada prolus.

EXpugnatâ jam Nicosiâ, urbe totius Cypri opu-
 lentissimâ, & sexaginta hominum millibus fre-
 quente, Mustaphus rerum successu ferox urbis re-
 liquias prædabundo militi donat. Desiderati dicun-
 tur in ea cæde veriùs quàm pugna, suprâ quindecim
 millia Cypriorum; capti ad viginti millia. Ex
 manubiis atque omni prædâ Mustapho pretiosa
 quæque servantur. Ille navigia duo & ingentem
 myoparonem spoliis onerat, imprimis verò egre-
 gios formâ pueros puellâsque totâ ferè Insulâ con-
 quisitas myoparoni imponit, traditque omnia qua-
 dringentis prætorianis militibus Selimo Impera-
 tori comportanda. Vehebantur inter captivas cy-
 prias puella nobilis, quæ secum reputans, quid
 evenisset patriæ ac suis, quid sibi in Selimi potestate
 eventurum esset, magnum quid animo agitare cæ-
 pit. Et jam è portu ad duo milliaria processerant,
 cum milite nitratum pulverem extrahente ad usum
 tormentorum, intervenit inibi puella cum lumine.
 Enimverò nacta patrandi facinoris opportunita-
 tem, ardente in animo flammâ, respectans modò
 patriam, modò cœlum, propius repentè profilit,
 ac deliberatâ morte ferocior, intrâ ea receptacula
 ignem jacit. Emicuit illicò feralis flamma, mag-
 nôq; fragore avulsa à sedibus suis tabulata, atque
 in altum excussa rapuere simul eâdem vi semiusta
 hominum corpora. Cæteri aut collisi invicem aut
 conlauciati, aut incensi exceptiq; undis expiravê-

vêre. Nec se intrâ Myoparonem continuit clades :
 Fragmentis hominum tabularumque ex alto deci-
 dentibus , corripuit ignis proxima navigia , horæq;
 unius spatio, quantum erat conquilitum toto regno
 prædæ hominumq; , quatuor exceptis, ex quibus rei
 series deinde cognita, in oculis Insulæ, Mustapho
 ipso inspectante, consumptum est.

NARRATIO ORATORIA ejusdem facinoris.

JAM disjectis mœnibus ac propugnaculis in Nico-
 siam urbem Othomannicus sese infuderat exer-
 citus ; cum Mustaphus Bassa, vir ingento ferox,
 scelere incensus, victoria tumens atque odio in
 Christianos inflammatus civium domos ac fortunas
 militum prædæ atque libidini indulgit. Diripitur
 urbs Insulæ ac regni caput, deliciarum sedes &
 quondam hospitium gratiarum. Cæduntur obvii
 cives & incolæ, fora ac plateæ cadaveribus opplen-
 tur: non ætati, non sexui parcitur. Rivi sanguinis
 totâ urbe decurrunt: Sacra profanâque omnia ra-
 pinis, cædibus, ludibriis vexantur, violantur,
 conculcantur. Ipse interea Mustaphus quantum
 erat totâ urbe ac regno gemmarum, quantum auri
 argentiq; , cum cælati tum rudis; vestem præterea
 opere vario, ac signa complura; demum præci-
 puos quosque captivorum, & præstantium formâ
 puellarum puerorumque greges duabus onerariis
 ac magno Myoparoni impositos Selymo Imperato-
 ri Byzantium dono mittit.

Quis verbis explicet & narrando percenseat
 tristes

tristes ejulatus, ac gemitus captivorum, ac præcipue nobilium Virginum, cum navigia spoliis onusta è portu solverent? ripæ ac littora omnia, atque ipsæ maris undæ lacrimantium vocibus ac singultibus personabant. Una tamen puellarum reliquis constantior, & in communi luctu infractum gerens animum, grande quippiam moliri videbatur.

Ad duo milliaria jam naves à portu discesserant, cum se obtulit occasio pulcherrimi facinoris, quod omnium sæculorum memoria laudibusque celebrabitur. Quid igitur puella? an in undas se præcipitem dedit, satius esse rata, incorruptum corpus marinis belluis, quam pudicitiam barbaris tradere? an veterem Lucretiam imitata, adacto in pectus pugione, sibi vitam eripuit? majora cogitate; expectate facinus, quam vultis palmare & heroicum; vincam expectationem vestram. Classarius miles vas nitrati pulveris aperuerat, cum virgo facem manu gestans præteriret. Sensit illa statim succendi sibi animum submissâ à cælo flammâ; neque enim aliunde crediderim tam generosum pectus potuisse inardescere. Nunc, nunc tempus est, ita illa secum, quo ruinam patriæ & tuorum necem ulciscâre, uno momento te & de meretricio dedecore vindicabis, & defensæ pudicitia exemplum dabis.

Ergò militi facta propior puella, manumq; subito protendens, O ausum incredibilem! O mentem cælo superiorem! O factum nullis sæculis visum, nunquam auditum! de quo nulla ætas conticescet; manum, inquam, protendens, subito facem ardentem in Sulphureum pulverem injicit.

Fit horribilis fragor, & tonitru majus, quàm verbis dici aut animo cogitari possit. Suis evulsa sedibus tabulata in altum evibrantur; ardent funes nautici, & accensa carbasà cum fœtenti fumo latè flammam spargunt; multi semiusto corpore quasi è muralibus tormentis emissi in aërem volant: vapore suffocati aut fumantibus tabulis impliciti pereunt multi. Denique navis tota ignium vi in partes dissilit ac dissolvitur. Nec se continuit intra Myoparonem feralis clades; sed transmissio pariter igne in proximas onerarias, grassante incendio per tabulata pice illita, ingentes illæ machinæ laxatis compagibus, ac distractis toto æquore fragmentis conciderunt. Atque in hunc modum opes tot annorum spatio collectæ, ac cypriæ flos nobilitatis, prospèctantibus è Nicosiensi litore civibus, stragémque suorum tanquam in scena lamentantibus, voraci inter undas incendio celerimè deflagrârunt. *Ita fore idem Strada & Haut.*

NARRATIO ALIA ORATORIA.

De potatore Belgâ.

Matrona prudens & honesta maritum habuit in Belgio, cum vitiis infamem, tum verò temulentiam insignem. Quid non egit mulier cordata, recordem ut virum ad Sanitatem revocaret? quas non intendit machinas? quam industriam non adhibuit? sed nimirum corroborata erat longo usu insana perpõtandi cupiditas, altioresque egerat in ejus animo radices turpissima consuetudo, quàm ut evelli ratione ullâ aut pudore posset.

Con-

Convolabat quotidie, simul ac evigilaret, in popinas. Quoties Marsupio non sufficiente gula, cauponâ exiit expalliatuſ, atque etiam penè exoſſatus pugniſ probrisque? quoties inter redeundum (ſi hoc eſt redite, paſſu labi & relabi, in tabernas ac parietes impingere) proſecuta eſt illum caterva puerorum ſibilis, conviciis, luto? ſed enim acceptas foriſ injurias ulciſci intus ſolituſ, ut primum attingebat limen ædium, horrendum, illico vociferari, adeſſent famuli, adeſſet uxor.

Illi contra latebras aucupari, deliteſcere, trepidare, ſi quem occupâſſet incautum, ſternebat humi, & qua pugno, quâ fuſte diris modis pulſabat. Quid ageret materfamilias? quo ſe verteret? flebit? obſecrabit? irafceſcet? minabitur? Horum nihil omiſit; verùm fruſtra fuère omnia. Quid ergò faciet? jacebat ille aliquando vino obrutuſ, oppreſſuſ ſopore, quem nulluſ tonitruuſ fragor excuteret. Occaſionem arripiens mulier accedit, ac manu viri utramque primùm, tum pedes ſtringit fune valido; ſudario obnubit caput, totumq; circumvolvitur corpus ſepulchrali linteo. Tum deinde ſtertentem parato collocat in feretro, & hinc & inde rãdas feraleſ accendit. Illicet mortuum conclamat conjugem: lachrymæ, ut ſolent feminis, juſſæ fluunt ubertim, & ſinum rigant. Poſt hæc capilloſ vellens ac vocem tollens flebilem in modum, mi Marite! inquit, heu! mi Marite! ſic me orbam & afflictam æternùm deſeris? ſiccine repentinâ morte raptuſ obiſti? Conſluit intereà omniſ vicinia; ægram ſolantur, nec deſunt, qui bonas preceſ fundant pro deſuncto proni in genua.

At Ecce, dum hi lugent, illi plorant, miserantur alii, excitatus inconditis clamoribus nebulosum ingentem imò emittit pectore; tum moerens movet caput, tibiasque vincetas agit. Hic omnes stupere, exclamare, rediisse in corpus animum, defunctum revixisse. Uxor, quæ vix tenebat risum inter lacrymas, vivum lugens, quem vellet mortuum, vero dolore in fictum gaudium verso, ad feretrum accedens, ô mi vir, exclamat quàm maximâ voce potest. Audit ille recluditque oculos, perque linteum lucem videns malignam, brachia & pedes gravi nodo revinctos sentit. Quid cogitasse arbitramini vivum cadaver, plorantes, gementes, ululantes audiens, funebremque apparatus intuens? propè mortuum è vivo fecit horror stupori mixtus: trepidat se tantillum movere, tacitusque audit lugentem conjugem. Siccine, inquebat verispellis, æternis ignibus addictus es, marite optime?

O! Si ante mortem expiasses animum tot tam insanis computationibus inquinatum! hæc immotus audit miser, tandemque susurro semi mortuo succlamat: Fingit uxor metum gaudio mixtum, & vivis? exclamat; carum caput! vivis? vivo, inquit ille, redux è lethi & tartari faucibus. Reduxne ab orco? Redux, ô cara conjux! expedi, ah! quæso, vincla expedi. Vix funestis extricarat fasciis brachia, & sudario caput, cum ille ad astra tendens manus vovet alta voce solemne votum, per omnem vitam vinum se nunquam ne primoribus quidem labris libaturum,

Et stetit promissis, siccam imposterum vitam, ad feram usque mortem exigens.

ARTICULUS V.

D E

CHRIA.

Questio 1. Quid est Chria & quotuplex?**R.** Chria est utilis quædam aut dicti, aut facti, aut utriusque expositio, certis quibusdam capitibus comprehensa.

Alia est activa, alia verbalis, alia mixta.

Chria activa est, quæ factum aliquod exponit atque exornat. *Verbalis*, quæ prudenter ab aliquo dicta explicat; *mixta*, quæ dicta & facta illustrat.**Q**uestio 2. Quot sunt partes, ex quibus Chria componitur? **R.** Sunt octo, quamvis necesse non sit, omnes in singulis Chriis adhiberi: Encomium, Paraphrasis, Causa, Contrarium, Simile, Exemplum, Testimonium, Epilogus.

Etenim inchoatur Chria à laude illius (etiam subinde à vituperio) qui author est dicti vel facti. Deinde fusiùs explicatur dictum factumve. Tum affertur causa, cur dictum bene, aut factum: post hæc, fit probatio à rebus contrariis, à similitudine, ab Exemplo veterum, & tandem concluditur, dictum factumve laude dignum esse.

Questio 3. Cum in Encomiis major difficultas sit, quomodò Tyro in iis juvabitur?**R.** Subsidium dabunt periodi & figuræ illustres, quas in sequentibus exemplis expressas habe.

EXEMPLA ENCOMIORUM.

Laus S. Ambrosii per interrogationem.

Quæ lingua adeò soluta & eloquens, quæ tam diserta volubilisq; dicendi facultas, quod orationis genus tam expolitum, perfectumq; vel minimam laudum particulam aut verbis exequatur, aut enumerando recenseat, quas Ambrosius illustri sanctimonix famâ ingenique magnitudine sibi comparavit? deficiunt me certè verba, quoties exàmia ipsius, quæ transmisit ad posteros, eruditionis ornamenta pervolvens, sententiarumque, quas, cum viveret, pleno profudit ore, varietatem majestatemque attentâ cogitatione perpendo. Attamen omnium illa mihi semper est visa longè præclarissima, quam his verbis adumbravit: *Luxuria seminarium & origo est omnium vitiorum.*

LAUS SALLUSTII HISTORICI

Per Exclamationem.

Quoties Sallustii historicorum omnium meo quidem judicio facilè Principis, dignos æternâ luce commentarios evolvo manibus, oculis perlustro, mente animoq; considero, continere me non possum, quin admirabundus exclamem: ô virum omnium litterarum laude celebrandum! O sempiternâ dignum commendatione ingenium! quàm prudenter digessit omnia! quàm graviter cum cætera, tum verò hanc sententiam protulit! *Majorum gloria posteris quasi lumen est.*

LAUS

LAUS QUINTILIANI.

Per Repetitionem.

Non sine causa magnus ille sapientissimûsq; declamator & Rhetorum Magister Quintilianus ob ingenium eruditionemque celebratur. Quis enim illo in laudando comptior? quis in vituperando acrior? quis subtilior in edisserendo? quis ornatior in verbis? quis argutior in sententiis? mihi verò acutior nunquam visus est, quàm cum dixit, *satis divitiarum esse, nihil velle amplius.*

LAUS THEOPHRASTI.

Per Apostrophen.

Quem ad finem illud semper in ore habebas? divinâ vir facundiâ Theophraste! Magni Magistri Aristotelis Discipule maxime! qui ad eam dicendi laudem effloruisti, ut meritò à Cicerone Philosophorum eruditissimus & elegantissimus fueris appellatus? quem, inquam, ad finem illud semper in ore habebas illustre dictum; *sumptus preciosissimus, tempus.*

LAUS DEMOSTHENIS.

Per Sustentionem.

Doleo, inquit aliquando Demosthenes. Quid doles, eloquentiæ parens & artifex, qui omnes, quotquot ante vel post te florere, dicendi gloriâ, orationis vi, sublimitate, compositione

fitione superâsti ! quid doles , inquam ? Quòd votis tuis fortuna parum obsecundet ? quod morbus te aliquis aut ægritudo mentis invaserit ? *Daleo: ante lucanâ opificum industria sæpè victus sum.* O contentionem admirabilem ! dolet orator ille præstantissimus , quòd major sit , quàm sua , opificum industria , &c.

Questio 4. Quâ arte PARAPHRASIS dilatabitur ?
R. Singula verba sententiæ perpendenda & enucleanda sunt ; ut materiam suggerant.

EXEMPLUM PRIMUM.

SENTENTIA

Amicorum omnia sunt communia.

Expende primò , quinam sint veri Amici : nempe ii , qui non tantùm in prosperis , sed etiam adversis benevolos sese exhibent ; qui non ore & verbis , sed reipsâ & factis diligunt , &c.

Dein examina , quænam isthæc omnia , quæ verus amicus amico communicat. Reperies esse consilia , arcana cordis , opes , fortunas , honorem , domum , gaudia , mærores & multa alia ; quæ copiosam materiam suppeditabunt.

EXEMPLUM ALTERUM.

SENTENTIA

Audaces fortuna juvat.

AUDACES. Qui sunt audaces ? sunt qui periculis non terrentur ; qui nec vulnera nec mortem perhorrescunt ; quos nullus timor dejicit , nullus casus.

casus remoratur; qui se primi in confertos hostium cuneos immittunt; qui vulnerati non recedunt loco &c. Hos fortuna juvat.

FORTUNA. Dea illa tametsi cæca, inconstans & perfida; quæ, ut ait Lyricorum vatum Princeps, ludum insolentem ludere pertinax, hæc tamen juvat illos.

JUVAT: Id est, armis invictos & in periculis securos reddit: contra omnes hostium impetus eos protegit, defendit, tuetur: eis iter ad victoriam sternit, Palmas, coronas, & immortalis gloriæ triumphos adornat.

EXEMPLUM TERTIUM.

SENTENTIA

Donec eris felix, multos numerabis amicos.

Donec eris felix. Id est, dum fortunâ uteris prosperâ, dum amplas opes possidebis, dum in honoribus ac dignitatibus eris, dum è votis fluent omnia.

Multos numerabis amicos.

Id est, innumeros invenies, qui se tibi addictos obstrictosque profiteantur; qui omni officiorum genere te prosequantur: qui te palàm laudent ac prædicent, euntem deducant, honorificis verbis excipiant, salutent, amplexentur, venerentur, &c. Hæc materia bene dirigenda, efferenda, & figuris exornanda est.

Questio 5. Quibus transitionibus partes Chriæ connectendæ sunt? &. Servire poterunt sequentes:

TRANSITIONES.

Ab Encomio ad Paraphrasin.

Quid amabò præclarior, quid ab homine sapientissimo dici potuit illustrius? *ardua est ad virtutem via.* Fateor, expendamus verba singula, &c.

O factum insigne! ô dictum omni encomio sublimius! quid significare voluisti, *vir eruditissimè!* &c. Atque ità est profectò.

Audistis viri clarissimi sententiam; nunc latens in ea mysterium evolvamus. Docere nos meo quidem iudicio voluit, &c.

A PARAPHRASI AD CAUSAM.

Si hujus rei causam ex me queras; dicam: *ardua idcirco ac difficilis est via virtutis, quòd, &c.*

Rogas, undenam hæc difficultas oriatur? non alia assignari potior causa potest, quàm quòd, &c.

Neque mirum est, *virtutis iter tam difficile esse.* Nam, &c.

Atque hæc istius difficultatis mihi videtur esse ratio; quòd, &c.

Miramini, video, dicti novitatem: at causam percipite.

A CAUSA AD CONTRARIUM.

Contrà verò quid facilius, quàm labi in vitia?
Nullum è contrario expeditius & facilius
iter

iter est, quàm quod ad vitia ducit, & præcipitat hominem.

Rem plenius intelligetis, si contraria contrariis opponantur. Quid enim? an non, &c.

Atque utinam æquè saltem difficilis & salebrosa esset ad vitium via! verùm, &c.

At quàm difficilis ad virtutem via est, tam jucundum & facile est iter ad vitia. Etenim &c.

A CONTRARIO AD SIMILE.

Certissima hæc veritas eleganti similitudine exornari atque illustrari potest. Nam sicut, &c.

Vide, quantâ curâ, quantâ contentione imago pingitur, quæ tamen momento lacerari delerique potest: idem accidit, &c.

Quemadmodum enim, &c. ita etiam.

Quid miramini? annon idem, quod aliis in rebus accidit, etiam hic evenire solet?

A SIMILI AD EXEMPLUM.

Vultis nunc, ut exemplo rem stabiliam? aspici-
cite, &c.

Testes provoco omnes illos, qui, &c.

Quod verbis hætenus demonstravi, exemplis confirmo. Annon, &c.

Quid similitudinibus opus est, ubi exempla loquuntur?

Experti sunt difficultatem virtutis omnes heroes illi, qui, &c.

AB EXEMPLO AD TESTIMONIUM.

Sed quid plura disputo? audiamus, quàm præclarè eandem sententiam NN. testimonio suo comprobârit.

Neque verò aliud innuere voluit NN. dum dixit, &c.

Audite, quid in rem nostram contulerit NN.

Hoc ipsum & tu NN. declarare voluisti, cum diceres, &c.

Annon etiam sole meridiano clariora sunt verba Christi dicentis, &c.

à TESTIMONIO AD EPILOGUM.

Quæ cum ita sint, quis inficiari aufit, &c.

Itaque fateamur necesse est, nihil verius dici potuisse, quàm quòd, &c.

Eritne adhuc aliquis, qui in dubium vocare aufit, quòd, &c.

Imponamus igitur finem dictioni, atque uno omnes ore fateamur, bene dixisse NN.

Sed tempus est, ut institutæ orationis exitum expediamus, iisdemq; verbis, quibus initium dicendi fecimus, finem quoque dicendi faciamus.

EXEMPLUM CHRISÆ VERBALIS.

SENTENTIA SALOMONIS.

Stultorum infinitus est numerus;

ENCOMIUM, *Sapienter quidem Illustrissimus Ille Rex, qui ob eximiam ac propè divinam, quâ mortales universos superavit, laudem sapientia, clarissimè*

visimum sapientis Nomen adeptus est, & proprium sibi quodammodo vindicavit; sapienter, inquam, Salomon dixit scriptisq; plurima: at nihil magis consentaneum rationi ac veritati congruum prolocutus est, quam cum stoliditatem hominum secum ipse reputans, divino incitatus spiritu, afflatusque celesti numine, stultorum infinitum esse numerum pronuntiavit.

PARAPHRASIS. Ita est profecto: mortalium plerique (absit verbo invidia) eò graviore sapere laborant morbo dementia, quò sibi plus ceteris videntur sapere. Quò enim ibis, oro te, ubi non offendas insanos? Non appellabuntur insani, qui honestati turpitudinem, libidinem moderationi, virtuti vitium, calo terram, caduca bona veris & sempiternis anteponunt: non desipere dicantur, qui relictis celestibus beata vite gaudiis, obscenas voluptates consecrantur? non stultos vocem, qui momentanea delectatione æternos sibi parant cruciatus, ac proculcatâ ratione vitam belluis ducunt simillimam? atqui his totus mundus plenus est.

CAUSA. Nimirum vita sua ducem paucissimi sequuntur rationem; quæ cum deberet clavum moderari, & vite cursum regere, excurbata per summum scelus & contumeliam, in sentina vitiorum demersa jacet; dum in ejus locum suffecta cupiditas tractat gubernaculum, & furentibus animi perturbationibus, ut fluctibus insanis, hominem exponit, &c.

CONTRARIUM. Apparent interea tot inter insipientes naufragos rari sapientes, nantes in castissimo

riſſimo procelloſa huius vita oceano. Unus Ulyſſes nu-
maratur, & unus Orpheus, qui ſirenum feraci can-
tu non pelliciantur in fraudem; qui Circeis illecebris
non deſiciantur de ſtatu mentis; qui Scyllas & Chae-
rybdes innoxii praeſeruebantur.

Annotum in finibus aliamque

SIMILE. Citius profecto fluctus, quos tempe-
ſtas cedere ſolet, aut arborum folia, quae frigus hye-
male decutit, aut lapillos, quos in littoribus alluunt
unda, quam exfortes rationis ac prudentiae homines
numerabis. Ita enim natura comparatum videmus,
ut praecara quaeque rara ſint, viliſſima paſſim occur-
rant: ſic ignobilibus ſaxis & ſilicibus loca omnia cer-
uis obſita, &c.

EXEMPLUM. Neque jam primam infiniti eſſe
ceperunt maleſani: ab orbis incunabilis eorum nu-
merus crevit in immenſum, & ita crevit, ut ex inus-
meris hominibus unus duntaxat inventus fuerit No-
tus, qui divino ſuffragio ſapientis laudem adeptus
ſit.

TESTIMONIUM. Id videras, vates ſanctiſſi-
me! Salomonis ſapientiſſimi multo ſapientior parens!
cum perſpecta ſapientum paucitate, exclamares at-
tonitus ac ſtupens, omnes declinaverunt: non eſt
intelligens, non eſt uſque ad unum.

EPILOGUS. Quae ſi vera ſunt, ut veriſſima eſ-
ſe nemo ſanus dubitabit, ſapientiſſime Salomonem
aſſeruiſſe faciendum eſt, ſtultorum hominum tantam
eſſe ubique gentium multitudinem, ut eos numerare
nempe poſſis. Candid,

EXEMPLUM CHRISÆ ACTIVÆ.

S. Franciscus non verbis sed factis Concionator.

EXORDIUM. Silete oratores ! favete linguis
Rhetores ! sacri concionatores novum concio-
natorem auscultate ! Franciscus ille religiosæ pau-
pertatis assertor inclytus, ille, tam expertus littera-
rum & eruditæ facundiz, quàm virtutum dives,
concionaturus prodit è cellula : adeste animis om-
nes & attendite.

PARAPRASIS. Imò verò intendite potiùs ocu-
los & aspiciate : Usus aurium nullus futurus est in
hac concione, quippe quæ silentio, non voce ;
factis non verbis ; exemplo, non sermone fieri de-
bet. Effundunt se obviam viri & foeminae, turma-
tîmque ad audiendum [iterum hîc erro] ad viden-
dum, inquam, Franciscum convolant ; Modestiam
suspiciunt incedentis ; Squalorem habitûs obser-
vant ; patientiam demirantur ; sanctimoniam præ-
dicant. Sed quid hæc singulatim commemoro ?
ad studium virtutis accenduntur omnes ; ad saluta-
rem Dei metum æternæq; vitæ cogitationem ex-
citantur aspectu Francisci. Tum ad illum conver-
sus comes, quò te, mi Pater ! agis ? inquit, ubi illa
concio, quam te in egressu habiturum esse dixeras ?
cui ille, concionem peregrimus ; non voce, sed ex-
emplo peroravimus.

CAUSA. O concionem præclarissimam ! O
tacitam simulque eloquentissimam Orationem !
perorasti, Francisce ! perorasti eò sanè feliciùs,
quò validior ad expugnandos animos machina sunt

exempla quàm præcepta ; his videlicet illustratu & humanamens ; illis incenditur : hæc vocant, illa trahunt : hæc denique suadent , illa persuadent. Vis , ô quicumque oratoriam profiteris artem , persuadere ? vis arduam virtutis viam complanare ? præi exemplo : spontè sequentur alii. Facis hortare prius , quàm præceptionibus : cælestem virtutis formam ne verbis depinge tantum (vix enim auribus quisquam credit) sed eam moribus exprime & velut oculis objice ; statimq; spectantium animos ejus amore succendes.

CONTRARIUM. At vos, oratores vanissimi ! qui eloquenti lenocinio nihil aliud aucupamini , præter auram popularem , amabo , dicite , qui motus animorum , quæ immutationes voluntatum , quæ virtutum miracula præclaras illas , quas habuistis , conciones fuerint consecuta ? vobis exardescantibus auditor friget ; vobis perstreptibus , oscitat ; intonantibus , obdormiscit. Quid ita ? quia orationi vestræ mores non consentiunt , & quod sermone statuitis , actione recusatis.

SIMILE. Nempè non sonanti grandine sumentes rigantur agri , sed leniter stillante pluvia : non fulminum fragore educantur segetes , sed benigno solis aspectu ; sic , &c.

EXEMPLUM. Videte , quo milites ardore irruant in hostes ; quo furore irrumpant in obsessam urbem per everia mania , quid illos vitæ ac necis oblitos per media rapit pericula ? dux egregius , qui sublimis in equo , & exsertum vibrans gladium præit.

TESTIMONIUM. Testis hujus sententiæ locuples ,

ples & veteris Francisci suffragator idoneus es, Francisce Borgia! Gandiæ dux sanctissime! concionabatur aliquando vir ille Sanctus in planitie patentissima ob incredibilem hominum turbam à circumjectis oppidis affluentium, ac licet non posset audiri à remotioribus, imò ne intelligi quidem à proximis, fluebant tamen ab oculis omnium magno cum pietatis sensu lachrymæ, quòd virum Sanctum concionantem intuerentur.

EPILOGUS. Adeò verum est, nihil à S. Francisco fieri potuisse sapientius, & ad persuadendum accommodatius, quàm cum exemplo modestiæ reliquarumque virtutum concionaturus, urbem tacitus peragravit, *Candid.*

EXEMPLUM CHRISÆ MIXTÆ,

Phocion aurum ab Alexandro M. oblatum respuebat, dicens, sinat me Alexander virum esse bonum.

ENCOMIUM. Tametsi lumen illud Antiquitatis clarissimum Phocion immortalem apud posteròs memoriam sibi comparavit dictis factisque illustribus, quibus Reges potentissimos devinxit sibi, atque in admirationem suam pertraxit, nihil tamen meo quidem iudicio unquam egit dixitque aut ad famam præclarius, aut ad gloriam excellentius, quàm cum oblatas ab Alexandro opes cum stomacho rejecit. Miserat Rex ille pauperi Phocioni

ni magnam auri argentique vim, quo illius inopiam levaret: At quid suam dives egestate Phocionem? videbatur sibi omnibus Regibus esse opulentior: & cur, inquiebat, mihi tantas opes Alexander? quia te solum, reponebat legatus, Athenis virum bonum esse existimat. Cui Phocionem, habeat igitur Alexander aurum suum, meque sinat virum bonum esse.

PARAPHRASIS. O factum insigne, nulla satis laude prædicandum! ô responsum admirabile! Non est græcorum Athenæo, sed ex intima Christianorum Philosophia depromptum! indicare voluit vir scientiam singulari præditus, in magnis divitiis vitam sine vitiis diu agi non posse; nec permanurum se diu virum bonum, si fluxis opibus abundare cœperit.

CAUSA. Neque id immerito, Nam cum homo suapte naturam insolens sit, & ad quævis illicita sat superque propensus; si res secundæ accesserint & mentem inflarint, si opulentia propensioni malæ vires addiderit, & ad omnem licentiam, ut fieri solet, extimulaverit; quid aliud ab homine expectari poterit, quam quod à virtute deficiat, & ruat in quævis scelera? lustrate, si lubet, quorundam opulentorum domos, Deus immortalis! quantus ibi passim luxus! quanta dissolutio morum! quam nullus in omni abundantia modus! quanta in actionibus levitas! in vestibibus jactantia! in sermone fastus! in conviviis profusio ac licentia! hæc autem mala omnia ex uno fonte, nimirum ex nimia opum copia, profluxerunt.

CON-

CONTRARIUM. Nihil ejusmodi in pauperum casis reperies; non illic superbia, non luxus, non mollities, non pompa, non jaſtantia, nec alia, quæ ab opibus naſci ſolent, vitiorum monſtra cernuntur: emori enim vitia ibi neceſſe eſt, ubi pabulum deeſt, unde alantur.

SIMILE, Fit ſcilicet in homine, quod in equis, qui quò liberalius paſcuntur, eò magis inſoleſcunt, ut etiam calcibus ac morſibus impetant Dominum ſuum. Tolle iis pabulum, & ferociam ſuſtulisti. Sic hominem opibus inſolentem facilè compelſes, ac virtuti reſtitues, ſi fomenta vitiorum ab eo abſtuleris.

EXEMPLUM. Prodigus ille Evangelicus exemplo ſuo hanc veritatem nobis teſtatiffimam fecit, quamdiu enim nummis turgabant loculi, nulla aberat à ſenſibus illecebra, nulla à corpore libido, nullum flagitium à turpiſſimis moribus. Reſipuit tamen, at quo tempore? cùm decoctum eſſet patrimonium, cùm fames & extrema inopia eum meliora docuiſſent. Tum demum homo frugi factus eſt, atque ad Patrem ſupplex rediit.

TESTIMONIUM. Illud ipſum indicare voluit S. Chryſoſtomus, cùm diceret: *Divitiarum ſequela eſt luxuria, intemperans ira, arrogans ſuperbia, & omniſque motus irrationalis*

EPILOGUS, Sapientiffimè igitur feciſti, diſtiſtiſque Phocion! cum Alexandro aurum remiſiſti,

atque ut te virum bonum esse sineret, petiisti. Dum hominum genus erit, quod dixisti, æternis laudibus celebrabitur: quod autem fecisti, omnes gentes semper obstupescant, atque ipsa æternitas admirabitur.

EXEMPLUM ALIUD

CHRÆ MIXTÆ.

Diogenes accensâ lucernâ in frequentissimo foro hominem quærit.

Encomium. Quid cum lucerna tua quæris, Diogenes, lepidissime bipedum? Quid investigas Doliaris Philosophe, sapientissime Nugator, illustrissime Morio? quid indagas, Medicorum nobilissime, cum accepta illa lucerna, ipsa meridiei luce, medio in foro frequentissimæ civitatis? Age responde Tenebrio clarissime, quid investigas? Audite, quid respondeat joculari caput: Hominem quæro, inquit, Hominem quæris? Tu tot inter homines inquiris hominem? Amplissimo in foro, innumerabili hominum ultrò citròque comitantium multitudine celeberrimo hominem conquiris, Quid? oculisne an mente orbatus es? Quos intueris, umbræne reris esse, non homines? Quos incurfas, humeròque propellis obvios, non homines credis? qui te salutant, teque percunctantur, quid quæras, hos non homines esse putas?

Paraphrasis. Non putat. Ità est profectò, eos non homines esse putat, in quos incurrit; idcirco
cla-

clarissimo meridie forum, vicos, domosque lu-
 strat accensâ face, interq; homines quaerit ab homi-
 nibus hominem; non cuiusmodi obvios se nobis
 ubique dant; non quales quotidie cernimus, vanos,
 vecordes, improvidos, inconsultos, vitiis deditos;
 sed prudentem, sed cordatum, sed temperantem;
 addictumque virtutis studio quaerit ac sapientem.
 Quid enim autumas, tu qui Philosophi huius rudi-
 culi consilium explodis, & responsum rides? quem
 amabo, hominem esse iudicas? quem hoc illustri
 nomine dignum arbitraris? Eumne, qui felicita-
 tem turpissimis in rebus sitam existimans, nihil sibi
 expetendum putat, nisi quod corporeos sensus in-
 zani & obscenâ delectatione permulcet? qui nihil
 cogitans de honestate vitæ & officio rationis ed
 fertur amens, quò voluptas illicit, quò libido ra-
 pit, quò cupiditas incitat? Eum tu hominem ap-
 pelles, qui curas omnes suas ac cogitationes refert
 atque consumit in coacervandis per fas & nefas
 opibus, auròque cumulandis arcis, ac proferen-
 dis latifundiorum limitibus? Hominem nominare
 audeas, qui in id unum incumbit, ut omnes um-
 bras falsæ gloriæ infectetur, ut luxu diffluat, otio
 torpeat, epulis indulgeat, gulæ abdominique ser-
 viat, in omni voluptatum genere sese volutet & im-
 mergat? Egregiam verò speciem dignitatèmq;e
 Hominis, quem summus omnium Opifex Deus
 proposuit terrarum orbi, cuius imperio subiecit
 omnia, cuius causâ universam condidit mundi mo-
 lem: Ille, ille Homo dicendus est, qui magnitu-
 dine consilii, tolerantia rerum humanarum, vir-
 tutibusque omnibus, ut mœnibus, septus spernit vo-
 lupta-

luptates, refrænât libidines, coërcet avaritiam, improbiſſimis dominis, dedecori ac turpitudini non paret. Ille homo eſt, quem effrænatus non impellit amor, non abducit odium, non extollit audacia, iracundia non accendit, lætitia non eſt fert, voluptas & timor non frangit; qui nec moleſtia tabeſcit, nec mœrore conficitur, nec futili geſtiens alacritate deliqueſcit. Hic ille homo eſt, quem Diogenes olim quæritabat, quemque ut faciliùs inveniret, lucernam accenderat.

CAUSA. Hujus enim generis homo non eſt cuiſvis obvius; eo more qui vivat, perrarus eſt; accendenda idcirco tibi eſt judiciù lucerna, lampas mentis, non corporis ſolùm aperienda lumina, eum ut diſcernas ab aliis; Extremam quippe oris humani ſpeciem omnes præ ſe ferunt, at cupiditatis immoderatae pluſquam Circeò poculo, in varias mutati belluas; Vulpium induunt alii fraudulentam indolem, luporum alii voracitatem imitantur. Alii equorum libidinem, tygrium rabiem, tumorem leonis, ſerpentum virus, aſellorum ſtoliditatem ac deſidiam, levitatẽque volucrum, piſciumque ſtupiditatem ferinis moribus adæquant ac ſæpè vincunt.

Tales ſi tu homines indagas, lucernam haud opus erit accendere, nec obire fora compitãque; ubique tibi obviam contra venient; hujusmodi ſinè labore invenies infinitos vel occluſis luminibus. At ſi verum inquiris hominem, ſi optas reperire ſapientem, ſume lucernam, accende

cendē lampadem, tēque Diogeni comitem ad-
junge, omnesque perlustra plateas, percurrere vi-
cos omnes & domos, rimare viarum flexus, angu-
portus & aditus.

SIMILE. Mulieris instar, amissam quæritantis
gemmam, quam habet unicam: Quos enim illa
non evertit domus angulos? quas non accendit fas-
ces? quos non perscrutatur recessus? neque enim
contenta meridianō lumine, ipso in sole lucernam
admovet, lapillūque unum innumerabiles inter
lapillos, unionemque unum omnibus investigat
locis, incredibili diligentia, sollicitudinēque sin-
gulari.

EXEMPLUM. Longè tamen Tu majori dili-
gentiā, Deus Optime, Maxime! *scrutatus es* non ci-
vitatem unam tantum *Hierosolimam in lucernis*,
sed quinque urbes illas, non flagitiis minùs famo-
sas, quàm claras incendio, quo deflagrârunt, unum-
que ut invenires in iis hominem, non laternam mo-
dò unam, non solarem tantum adhibuisti lampa-
dem, astrorumque omnium lucem; sed ipso eti-
am inflammâsti cum urbibus universos incolas, &
unum tandem, quem quærebas Lothum, tot inter
horribiles hominum larvas vix hominem nactus, ab
illorum turpissimo avulsum complexu abstraxisti.

TESTIMONIUM. Laternam tu etiam Regum
sapientissime, eundem in finem, credo, succende-
ras, cum perlustratis animo celeberrimis terræ pla-
gis, oppidisque frequentissimis exclamâsti denique:
Mil-

Millenis de viris unum tandem aliquando te reperisse; mulierem verò ne invenisse quidem unam ex omnibus.

EPILOGUS. Ite jam, & Laternarium irridete Diogenem, quòd in confertissima hominum turba hominem quærat. Sanè laterna illa sua, si minùs, quod investigabat, invenit, non mediocrem certè sapientiæ laudem reperit, maximamque sui iudicii lucem Laternæ suæ luce patefecit. *Pom.*

FINIS

PRO

QUARTA CLASSE.

